

Miloš Vaughnik

PE-FAU
IN XX.
STOLETJE

ZALOŽNIŠTVO JUTRO

MILOŠ VAUHNİK

*Pe-fau
in dvajseto stoletje*

ZALOŽNIŠTVO JUTRO

Miloš Vauhnik
PE-FAU IN DVAJSETO STOLETJE

Oprema:

Gabriele Burde

Postavitev in prelom:

ONZ Jutro

Izdalo in založilo:

Založništvo Jutro, Ljubljana

© Štefka Mikluš, roj. Vauhnik in Založništvo Jutro

ZAHVALA

Zahvaljujemo se vsem, ki so kakor koli pomagali, da je knjiga izšla, posebej pa: Branku Lušini, Ericu Tomasu de Saint Mauru, Špeli Demšar, Antonu Koščaku, Juriju Koščaku, Božu Suliču, Ivu Žajdeli, dr. Vladu Bevcu, Ivu Jevnikarju ter Gabrieli Burde.

OPOMBE V KNJIGI

Opombe, ki nimajo navedenega vira, so uredniške. Sestavljene so iz raznih tiskanih virov ter pretežno Wikipedije. Samo opombe, ki so natančno povzete, imajo označen vir. Mednje sodijo tudi avtorjeve.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-94

VAUHNİK, Miloš

Pe-fau in dvajseto stoletje / Miloš Vauhnik. -
Ljubljana : Jutro, 2012

ISBN 978-961-6746-60-1
262149376

Vsebina

Pe-Fau.	5
-----------------	---

OBDOBJE AVSTRO-OGRSKE

Vsenemštvo ogroža Evropo	11
Pritisk vsenemštva na naše kraje.	24
Priključitev Bosne in Hercegovine – predznanilka prve svetovne vojne	55
Izbruh prve svetovne vojne	73
Kako sem postal »politično sumljiv«.	78
Kazenska odprava proti Srbiji se konča z dvakratnim porazom avstrijske vojske	82
Prva svetovna vojna – počasna agonija Avstro-Ogrske monarhije.	97
»Pe-fau« pošast se zopet pojavi.	118
Ofenziva pri Kobaridu	149
Kramljanja z generalom	166
Ranjen na Monte Asolone, na gori smrti	183
Politika Avstro-Ogrske monarhije med prvo svetovno vojno	197
Pri Vittoriju (Venetu) umre Avstro-Ogrska monarhija	209

OBDOBJE KRALJEVINE SHS

Končno doma v Mariboru	225
Pomen generala Maistra	237
Kako je general Maister osvobodil Maribor	239
Spominska knjiga	254
Moja srečanja s Prežihovim Vorancev	275
Hrvati in Srbi	285
Prečanska politika Pribičević in Radić – nesreča za državo	297

OBDOBJE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Diktatura kralja Aleksandra, svetovna gospodarska kriza in nadaljnji politični razvoj	307
Smrt kralja Aleksandra	316

Knez Pavle in njegovi napori za ohranitev miru	328
Puč dne 27. marca 1941 – samomor Jugoslavije	348
Doba pred napadom Hitlerja na Jugoslavijo	361

OBDOBJE 2. SVETOVNE VOJNE

Druga svetovna vojna se začne z napadom na Poljsko	371
Zadnji dnevi kraljevine Jugoslavije	387
Zopet v svetovni vojni	391
Moj brat in vojaške zadeve	407

OBDOBJE PO 2. SVETOVNI VOJNI

Konec II. svetovne vojne	413
Skrivnostna knjiga	441
Ustaši po 2. svetovni vojni	449
Naši hrvaški sosodje	461
XX. stoletje: Zaton marksizma in komunizma	475
<i>Marx, marksizem in »pe-fau« zdomci</i>	475
K bratovi knjigi spominov.	489
<i>Moj brat, admiral Canaris in Schellenberg.</i>	505
Zadnja postaja	511

PRIČEVANJA O MILOŠU VAUHNIKU

Moj oče	522
Srečanje z Milošem Vauhnikom.	526
Spomin na Miloša Vauhniko	529
Nekaj misli o knjigi	532

IMENSKO KAZALO	537
--------------------------	-----

Pe-Fau

Naslov knjige zveni nekam eksotično, kar kitajsko. Toda izraz je povsem evropski, nastal je na evropskih tleh. Tisti, ki so bili z menoj vred v stari Avstriji v kategoriji oseb, ki so bile označene kot »pe-fau«, bi seveda takoj vedeli, za kaj gre. Izraz je iznajdba staroavstrijske policije in je bil okrajšava označbe »politisch verdächtig - politično sumljiv«. Po nemškem pravopisu se obe začetni črki besed »politisch verdächtig« izgovarjata »pe-fau« in avstrijski »Amtsschimmel«, znani uradni konjiček, je kratkomalo uporabljal ta kratek izraz namesto predolge besedne zveze. Pe-fau oseba je bila neke vrste izvrženec, gobavec, katerega se je moral vsakdo izogibati, če ni hotel, da tudi na njega pade sum. Pe-fau osebe so vodili v posebnem seznamu politično sumljivih oseb, ki jih je nadzirala policija in njeni ovaduhi. Uvrstitev med »pe-fau« se je držala človeka kot klop in s tem so bile povezane različne diskriminacije.

Policija je imela diskrecijsko pravico uvrščanja ljudi v to kategorijo. Razlogi so bili številni in različni – po narodnosti, kraju in okoliščinah, ki so policijo privedli do tega, da je določene osebe opredelila kot politično sumljive.

Označbo »pe-fau« je začela avstro-ogrška policija uporabljati tik pred prvo svetovno vojno.

Ko je Avstrija leta 1914 napadla kraljevino Srbijo, je bila prepričana, da ima v tem neenakem boju za seboj enotno Avstro-Ogrsko cesarstvo z navdušenimi državljani, ki bodo rade volje dali kri in življenje za cesarja in domovino. Toda že v času priprav za napad na kraljevino Srbijo, se je izkazalo, da Avstro-Ogrska monarhija ni homogena. V tej monarhiji so bili na dnevnem redu hudi boji tlačениh narodov s privilegiranimi narodom – z Nemci in Madžari, ki sta imela pod svojo oblastjo vsak polovico države. Vsaka državna polovica je bila že na zunaj označena tako, da je bilo mogoče takoj ugotoviti, da monarhijo sestavljata dva dela. Avstrijski del je obsegal t. i. cesarsko-kraljeve (c. kr.) dežele, kraje in ustanove itd.; ogrski del pa kraljeve (kr.) dežele, kraje in ustanove, ker je bil avstrijski cesar na Ogrskem madžarski kralj.

Le tisto, kar sta imeli obe državni polovici skupno, je bilo označeno cesarsko in kraljevo (c. in kr.), torej je bila besedica »in« tu bistvenega pomena.

Cesarska in kraljeva (c. in kr.) je bila predvsem vojska z nemškim poveljevalnim jezikom, ki je bila enotna za celo monarhijo. Poleg skupne vojske je imela Avstrija še posebej svoje domobranske polke – »Landwehr-Regimente«, Madžarski domobranski polki pa so se imenovali »honved«. Vendar pa sta bila tudi ta dva dela vojske zelo tesno povezana s skupno vojsko.

Tudi pri uradnikih se je poznala ta razlika. Kdor je bil v službi kakšne od avstrijskih dežel, je bil c. kr. (cesarsko kraljevi) uradnik, kdor pa je bil uradnik skupne države, je bil c. in kr. uradnik. Vodilna nemško-madžarska birokracija je bila prepričana, da bodo v primeru vojne razprtije med narodi potihnila in bodo narodi vsi kot en mož stali za cesarjem, njegovimi generali in diplomati.

Avstro-ogrski ultimatum kraljevini Srbiji, julija 1914, sta nemški in madžarski narod navdušeno pozdravila in zahtevala krvavi obračun s Srbi, medtem ko pri drugih narodih tega navdušenja ni bilo v taki meri, kakor so si želeli vodilni dejavniki na Dunaju in v Budimpešti.

Mogočno Avstro-Ogrsko cesarstvo od leta 1867 do propada

Takoj je bilo opaziti, da pričakovane enodušnosti ni. Ta mlačnost in nezaupljivost posebno pri slovanskih narodih je razjarila nemške in madžarske šovinište, ki so hoteli, da naj vsi narodi Avstro-Ogrske monarhije na enak način in v enaki meri pokažejo navdušenje za vojno proti Srbiji. Ker pričakovanega odziva ni bilo, so Nemci in Madžari v tem obnašanju videli veleizdajalsko razpoloženje nenemških in nemadžarskih narodov ter jih je bilo zato potrebno spraviti v red. Najti je bilo treba krivca za takšno obnašanje in našli so ga v izobražencih, ki so se bojevali za pravice svojih tlačanih narodov.

Zato se je začelo preganjanje izobražencev. Zadoščala je nepodpisana ovadba, ki jo je pogosto naročila policija, poslana na žandarmerijo, da ta ali oni simpatizira s Srbi. V avstrijski polovici države so zaradi tega najbolj trpeli Čehi, Slovenci in seveda Srbi, ki so živeli v avstrijskih pokrajinah. Prav tako tudi tisti Hrvati, ki niso bili navdušeni za Avstrijo, za razliko od hrvaških »frankovcev« in »pravašev«, ki so bili navdušeni avstrijski domoljubi in zato z dušo in s telesom za vojno proti Srbiji.

Zaradi oznake »pe-fau« so trpeli posebno Rusini v Galiciji in Bukovini, katerih del je pod Avstrijo bil rusofilski. Voditelj teh Rusinov je bil poslanec Markov. Njihova poslanska skupina v parlamentu je šest poslancev. Ker sem kot študent spremljal politiko, sem si to ime dobro zapomnil.

Avstro-ogrski Srbi in Rusini so že vnaprej, brez otipljivih dokazov veljali za politično sumljive. Z drakonskimi ukrepi pri njih je Avstrija hotela opozoriti ostalo slovansko prebivalstvo, da so kot avstro-ogrski državljani dolžni biti navdušeni za Avstrijo. Drakonski ukrepi so obstajali v tem, da je avstrijska vojska v Bosni in Hercegovini in pa v Galiciji ter Bukovini na svojem vojnem pohodu množično obešala ljudi kot politično sumljive – p. v. (pe-fau), posebno izobražence, v prvi vrsti pope. Vsaka najmanjša luč ponoči ali kakšen znak podnevi so tolmačili kot izdajstvo in vohunstvo. Brez milosti so obešali cele vasi, ne da bi jim dokazali kakršno koli krivdo.

Pri Slovencih so bili posebno na Štajerskem in Koroškem preganjani kot »pe-fau« duhovniki, odvetniki, učitelji, študentje, ugledni posestniki idr. – vsi tisti, ki naj bi imeli »poguben« vpliv na ljudstvo.

Pri meni je bilo samo po sebi razumljivo, da sem bil uvrščen med »pe-fau«, ker je proti meni potekala sodna preiskava zaradi veleizdaje. Ta okoliščina je bila več kot dovolj, da sem prišel v kategorijo politično sumljivih.

Vendar v prvi svetovni vojni ustanova »pe-fau« ni bila tako ogromnega obsega kakor se je to zgodilo po njej ter v drugi svetovni vojni in še danes, ko se je avstrijska iznajdba »pe-fau« kot kuga razširila na vse celine sveta.

Prvi »pe-fau« smo bili seveda vsi avstro-ogrski državljani. Nikomur ni padlo na um, da bi sestavljal sezname politično sumljivih iz državljanov drugih držav. Po prvi svetovni vojni, ko so se pojavili totalitarni režimi, najprej komunistični, nato fašistični in nacistični, je segla drznost teh režimov preko mej njihovih dežel. Prisivajali so si pravico dajati tudi tuje državljane na svoje sezname politično sumljivih, z namenom, da bodo obračunali z njimi, če jih bodo dobili v roke.

Avstrijska ustanova »pe-fau« je tako našla verne posnemovalce, in če danes govorimo o doktrini Leonida Brežnjeva o »omejeni suverenosti«, je to samo nadaljevanje tega, kar so totalitarni režimi delali že skoraj 60 let pred tem. Lastiti si pravico postaviti tujega državljana na seznam »politično sumljivih«, pomeni omejevati neodvisnost države, v kateri le-ta živi.

Totalitarna režima fašizem in nacizem sta šla v zaton in z njima tudi njuno politično preganjaje, katero so posebno nacisti izvrševali v splošno znani pošastni meri in obliki.

Kar je prenehalo z nacističnim in fašističnim režimom, se danes v še večji meri nadaljuje pri komunističnih režimih¹. Na žalost to prakso posnemajo tudi različni diktatorski in vojaški režimi širom sveta, posebno v manj razvitih deželah, ki vseprek preganjajo drugače misleče, tj. politično sumljive, in tako medsebojno politično preganjanje in ubijanje kar noče imeti konca.

Ko so leta 1968 čete varšavskega pakta zasedle Češkoslovaško, so s sovjetskimi četami prišli tudi številni tajni sovjetski agenti s spiski »pe-fau« Čehov in Slovakov. Na tisoče so jih prijeli in odvedli neznanu kam. Seveda se na Češkoslovaškem o tem ne sme javno govoriti.

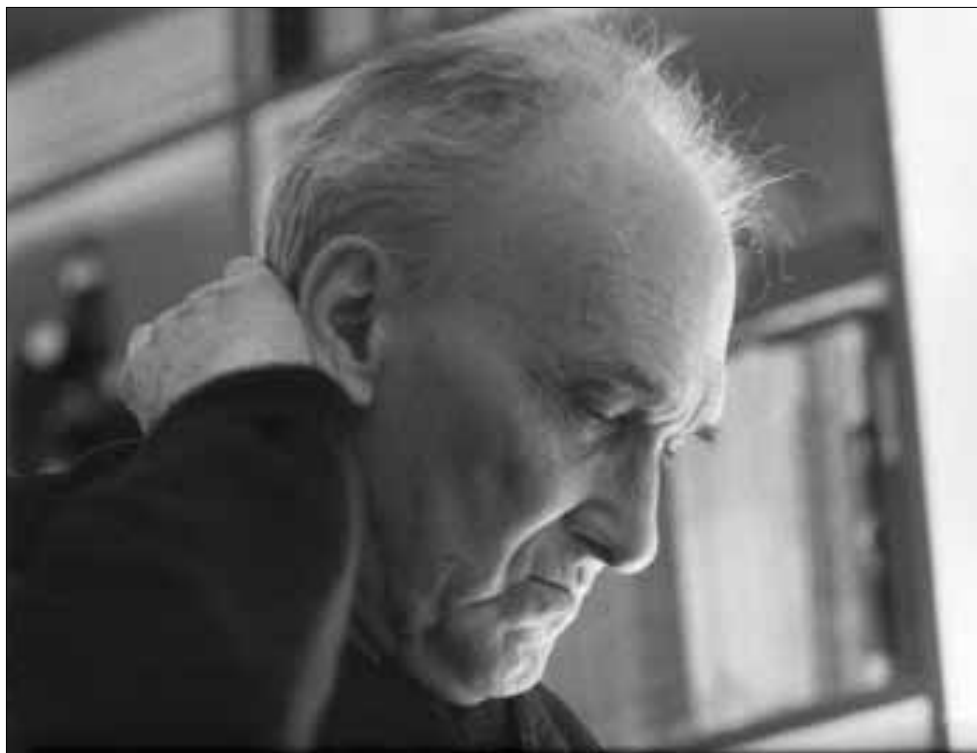
Še prej, leta 1956, ko je bila zatrta vstaja na Madžarskem, se je tam prav tako pojavila tajna policija in zaprla okrog 90.000 sumljivih oseb, ki so jih nato odpeljali v Rusijo.

Sprva so veljali za politično sumljive pripadniki nasprotne ideologije, danes pa je ta praksa prišla tako daleč, da se kot »pe-fau« označujejo pripadniki ene in iste ideologije med seboj in to še celo v hujši meri. Takšen primer smo imeli med Titom in Stalinom ter kasneje med sovjetskimi in kitajskimi komunisti.

Mirno lahko rečemo, da je 20. stoletje obdobje političnega preganjanja tajnih policij fašizma, nacizma, komunizma ter podobnih diktatorskih in vojaških

---

¹ Dosjeji slovenske tajne policije, ki so bili objavljeni na *udba.netu* v letu 2006, so najbolj skromen dokaz za to trditev.

Miloš Vauhnik v času nastajanja knjige.

režimov, ki imajo na vesti milijone človeških življenj. Natančne številke ne bo mogoče nikoli ugotoviti.

Dvajseto stoletje se izteka. Ali se bo z nastopom novega končalo tudi preganjanje ljudi, ki se ne strinjajo z vladajočimi režimi? Ali bo konec »pe-fau« kategorij državljanov, ki ne vedo ne ure ne dneva, kdaj jih bo uničila kakšna tajna policija?

Nekaj upanja obstaja. Tisti, ki smo se pretolkli skozi 20. stoletje, od njegovega začetka do danes², smo doživeli polom fašizma in nacizma. Toda ostal je še tretji totalitarni sistem: komunistični, ki nadaljuje preganjanje politično drugače mislečih. Vendar se, po mnenju tistih, ki se bavijo s političnimi analizami, bliža konec tudi komunizmu, zadnjemu od treh totalitarizmov 20. stoletja³.

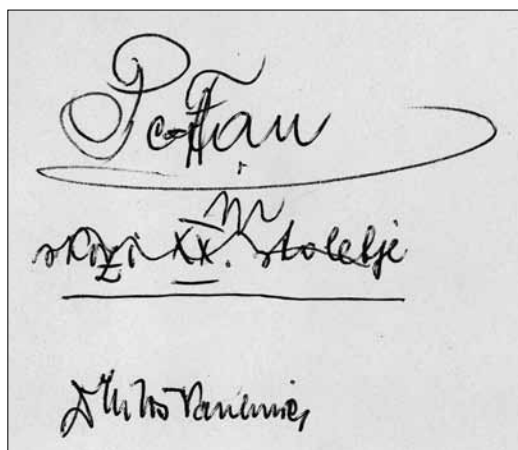
² Knjiga je nastajala pred piščevo smrtjo leta 1983. M. Vauhnik žal ni dočakal izida; tudi sam je želel, da knjiga izide po njegovi smrti.

³ Predvidevanje se je uresničilo le nekaj let po njegovi smrti, ko se je leta 1990 komunizem v vzhodni Evropi sesul sam vase.

Enaindvajseto stoletje naj bi bilo doba, ko bodo ljudje, navkljub različnemu političnemu prepričanju, znali na omikan in prosvetljen način obravnavati in reševati težave človeštva.

Ko sem okoli dogodkov, ki so imeli značaj političnih preganjanj, nanizal druge dogodke, je bila moja namera, da z osebnimi doživljaji v tej zvezi pokažem, kako se je nasilnost, surovost in podivjanost človeštva v 20. stoletju zmeraj bolj stopnjevala. Totalitarni režimi so zver v človeku negovali in jo še negujejo do popolnosti. Z naslado so uživali in še uživajo, ko podivjani podaniki počnejo grozodejstva po njihovih namerah.

Kjerkoli in kadarkoli se po svetu dogajajo grozne stvari, sramotne za človeštvo, smo lahko prepričani, da za njimi tičijo taki ali drugačni totalitarni režimi s svojimi tajnimi policijami.

Faksimile naslova rokopisa

OBDOBJE AVSTRO-OGRSKE

Vsenemštvo ogroža Evropo

Leta 1870 so Nemci premagali Francoze in bila je ustvarjena velika nemška država. Od te zmage naprej so bili Nemci vedno bolj prepričani, da jih čaka veliko poslanstvo v Evropi. Zmage so jim stopile v glavo in začeli so sanjati o »Herrenvolku – gospodskem narodu«. Najlepše potrdilo za to tezo so videli Nemci v naglem vzponu nemške države na političnem, gospodarskem in socialnem področju.

»Železni kancler« Otto von Bismarck ni bil samo simbol železne roke v notranji politiki Nemčije, marveč je veljal za baklonosca pangermanske ideje, katere cilj je bilo širjenje nemštva na vse strani, ne glede na meje.

Že takrat se je pojavilo prepričanje, da ima Nemčija za tako sposoben narod kot so Nemci, premalo ozemlja, in da si mora nemški »Herrenvolk« poiskati svoj življenski prostor zunaj meja Nemčije, ter si podrediti tuje, manjvredne narode. Pojavili so se razni »Drangi« – želje po razširjanju. »Drang nach Osten« je pomenil prodor proti vzhodu, t.j. širjenje nemštva na vzhod preko poljskega narodnostnega ozemlja, »Drang nach Süden« pa proti jugu, preko češkega in slovenskega narodnostnega ozemlja. Skratka, pojavila se je velikonemška ideja, ki je zajela številne nemške organizacije. Med temi je bil najvidnejši »Alldeutscher Verband«, ki je dobival denar od nemškega zunanjega ministrstva in je tako lahko razvijal intenzivno propagando. Njegov vpliv se je širil na tisk, na šole, posebej v veliki meri na visoke šole. Močno je vplival na politične stranke. Izvajal je izdaten vpliv na različne vladne kroge in urade.

»Alldeutscher Verband« je pomagal ustvariti tistega duha, ki je bil predpogoj za doseganje zastavljenih velikonemških ciljev.

Kakor obsedeni so Vsenemci v svoji prepotentnosti začeli obračati pogled na tuja ozemlja: na zahodno Evropo, na vzhodno Evropo in na Balkan. Sanjali so tudi že, kako bodo korakali v Azijo, v Afriko, zavzeli preko Atlantskega oceana tudi Ameriko. Njih cilj je bil pridobivati nove dežele, razviti nemško moč na

kopnem in na morju. Nemčija je bila vključena med Francijo in Rusijo in ta oklep je bilo treba razbiti. To bi bilo mogoče samo tako, da bi zavlada nad celo Evropo. Dokler nima Nemčija Evrope, tudi njene kolonije na drugih celinah ne pomenijo mnogo.

Prvi cilj, katerega so si postavili Vsenemci, je bila združitev vseh pokrajin, v katerih prebivajo Nemci. To so bile predvsem Avstrija v prejšnjem pomenu in obsegu, Švica, pa tudi Holandija se morata priključiti Nemčiji, da bo tako nastala država vseh Nemcev.

Nemci pa niso hoteli vključiti v Veliko Nemčijo samo Nemce, marveč tudi druge narode Avstrije: Čehe, Slovence, Slovake, Poljake itd.

Vsenemci so torej imeli v mislih celo staro Avstrijo z vsemi njenimi narodi. To so utemeljevali s trditvijo, da so to narodi, ki so »za civilizacijo nepotrebni« in dodajali, da je v celi Avstriji uradni jezik nemški in da je med temi narodi pomešanih mnogo nemških manjšin. Ne glede na vse to, pa se je na ozemljih teh narodov že močno uporabljal nemški jezik in mnogi so ga obvladali ne samo v govoru, ampak tudi v pisavi, zato so vse takšne uvrstili med tiste, ki bodo slej ko prej postali Nemci.

Poleg »Alldeutscher Verbanda« se je pojavilo nešteto drugih strogo vsenemških društev in organizacij, ki so sledile ciljem »Alldeutscher Verbanda«. To so bila društva »Flottenverein«, »Wehrverein«, »Kolonialgesellschaft«, »Turnverein Jahn«. Za naše kraje sta prihajali v poštev posebno vsenemški organizaciji »Deutscher Schulverein« in »Südmark«, medtem ko je »Ostmark« delovala posebno na Poljskem.

V Prusiji je bila v tradiciji protipoljska politika, ob Donavi vse tja do Male Azije se je vodila velikonemška politika. Južna Afrika je bila določena za nemško kolonialno politiko, ki se je opirala na Nemcem sorodne Bure. V južni Ameriki naj bi nemški kolonisti dobili pravladujoč vpliv. Nacizem je za kratek čas uresničil cilje, ki so bili v programu vsenemškega gibanja. Le-to je imelo v Avstriji tudi svojo politično stranko »Alldeutsche Partei« pod vodstvom poslanca avstrijskega parlamenta Schönererja. Že okoli leta 1900 so Vsenemci tako burno nastopali, da se je že moglo predvideti, da je njihova namera svoje cilje uresničiti s silo. Torej lahko upravičeno gledamo na nemško zgodovino od časa Bismarcka do Hitlerjevega samomora kot enoto.

Tudi ko je bil Bismarck že v pokoju, mu je nemški narod še nadalje izkazoval čast kot bojevniku za ustvaritev Velike Nemčije. Ko je bil Bismarck odpuščen kot predsednik vlade, se je preselil na posestvo v Friedrichsrühju. Poklonilnih

Pritisk vsenemštva na naše kraje

Ko sem se rodil 2. junija 1895 v Št. Ilju v Slovenskih goricah, to je v kraju ob severni meji z Avstrijo, je bil ta kraj že precej ponemčen. Občina je bila v nemških rokah, veleposestva povečini tudi, le srednji kmečki stan je še kazal nekaj slovenske zavednosti, medtem ko je delavstvo bilo narodnostno zelo ravnodušno in to pod vplivom nemške socialdemokracije. Ta je imela med delavstvom zelo preprosto propagando:

»Nemško moraš znati, Nemec moraš postati, potem se boš pretolkel skozi življenje in boš gospod, drugače pa ostaneš zmeraj manjvreden človek. Saj vidiš, Slovenci so reveži, nič ne pomenijo.«

V Št. Ilju so vsenemška društva postavila nemško hišo – »Deutsches Haus« na najlepšem prostoru v vasi. »Deutscher Schulverein« je postavil nemško šolo, »Südmark« in »Schulverein« pa sta skupaj postavila tudi protestantsko cerkev.

V fari je bila utrakvistična (dvojezična) slovenska šola. Nadučitelj je bil ponemčurjen Kranjec po imenu Sadu. Imel je dva sina, ki sta bila v nižji gimnaziji še Slovenca, potem pa ju je kupilo vsenemško društvo »Südmark« ter sta postala Nemca.

Dobila sta izdatno štipendijo za gimnazijo in za visoko šolo. Tudi šentiljska utrakvistična šola je bila ena od tistih obmejnih šol, za katero so vsenemška društva vztrajala, da dobi nemčurskega nadučitelja.

Bili so to časi, ko se je prebujala narodna zavest in nosilci tega prebujenja so bili na deželi v prvi vrsti duhovniki in učitelji. Cerkev je bila po vseh podeželskih krajih v slovenskih rokah. Kjer so bili posamezni Nemci, v večji meri pa nemčurji, ti itak niso hodili v cerkev, saj so bili ali pripadniki vsenemške ali pa socialdemokratske stranke.

Vsenemška oziroma nemškonacionalna stranka je priznavala le protestantsko veroizpoved za nemško in je v tem smislu tudi uspešno agitirala. Nemški

Priključitev Bosne in Hercegovine – predznanilka prve svetovne vojne

Leta 1978 je minilo sto let, odkar je Avstro-Ogrska monarhija zasedla Bosno in Hercegovino ter 70 let od njene priključitve – aneksije. Bila je to prva aneksija.

Po vpadu Nemcev v Jugoslavijo leta 1941 je sledila druga aneksija Bosne in Hercegovine, ki sta jo Hitler in Mussolini velikodušno odstopila satelitski Nezavisni državi Hrvatski.

Obletnice prve zasedbe in aneksije se moramo spomniti predvsem zato, ker od tistega časa naprej ni bilo več miru v Evropi. Iz spora zaradi Bosne in Hercegovine se je rodila prva svetovna vojna z vsemi njenimi posledicami preko druge svetovne vojne do danes.

V zadnjih treh desetletjih 19. stoletja je v Evropi odločalo šest velesil. To so bile Anglija, Francija, Nemčija, Rusija, Avstrija in Italija, ki so odločale o usodi Evrope in preostalega izven ameriškega sveta. Francija, Anglija in Rusija so že poprej segle po tujem ozemlju. Ko sta se pojavili še Nemčija in Italija, sta tudi onidve začeli hlepeti po kolonijah. Med njimi so bili neprestani spori zaradi razdelitve kolonij v Afriki in Aziji. Edino Avstrija je ostala na suhem ter ni dobila nikakršnih kolonij.

Ko je carska Rusija v svoji dinamiki kazala namen, da se hoče razširiti na vzhod in na jug, posebno proti Turčiji, je izzvala nevoščljivost in zaskrbljenost, da bo postala premogočna.

Ostale evropske velesile so se tega ustrašile in nastopile proti njej. Ko je Rusija že marširala proti Carigradu, so ji velesile zagrozile z vojno.

V svesti si svoje zmage je Rusija leta 1878 sklenila s Turčijo predhodni mir³⁵ v San Stefanu pri Carigradu, s katerim je bila med drugim po ruski volji ustvarjena Velika Bolgarija. Ostale evropske velesile niso priznale tega mirovnega sporazuma.

---

³⁵ Rusi so se upravično bali ponovitve Krimske vojne v letih 1853-56.

Izbruh prve svetovne vojne

Prva svetovna vojna se je končala z razpadom Avstro-Ogrske monarhije. Za razpad te države so bili najbolj krivi šovinistični Vsenemci in Madžari. Številni narodi monarhije so v desetletjih 19. stoletja dali razumeti, da bi se zadovoljili z okvirom habsburške monarhije, če bi se jim priznala enakopravnost na narodnostnem, gospodarskem in socialnem področju. Vladajoča naroda pa nista hotela niti slišati o nujnosti, da bi se morala monarhija reformirati v tem smislu in predvsem Nemci bi raje videli, da le-ta razpade, kot pa da bi popustili.

Razpad monarhije so si Nemci in Madžari predstavljali tako, da bi se na eni strani ojačala Velika Nemčija, na drugi strani pa madžarska oligarhija.

Celo ameriški predsednik Wilson je zagovarjal nadaljnji obstanek monarhije. Šele v zadnjem letu vojne je spremenil svoje stališče ter priznal Čehoslovakom in Jugoslovanom pravico do lastne države, ko sta oba ta naroda po tolikih bridkih izkušnjah prišla do sklepa, da sožitje z Nemci in Madžari v eni in isti državi ni mogoče.

Vsenemci so dosledno in načrtno delali na tem, da se ustvari Velika Nemčija, kateri je bila seveda Avstro-Ogrska napoti. Vsenemški ekspanzionizem so opravičevali s trditvijo, da panslavizem ogroža nemštvo, čeprav je ta obstajal samo na papirju. Pangermanizem pa je bil kruta resničnost, ki smo jo občutili vsi nenemški narodi v habsburški monarhiji.

Konec Avstro-Ogrske je predvideval že pol stoletja prej, lahko bi rekli skoraj vizijonarsko in preroško, ruski publicist Nikolaj Jakovljevič Danilevskij⁵³, ki je v zimi 1869/70 v vrsti člankov »Rusija in Evropa« v časopisu »Zarja« poskusil

---

⁵³ Nikolaj Jakovljevič Danilevskij (1822–1885), ruski znanstvenik in mislec, ideolog panslavizma, protidarvinist. Njegovo najbolj znano delo je knjiga *Rusija in Evropa* (1871), v kateri je kritiziral evrocentrizen, ki je prevladoval v zgodovino pisju XIX. stoletja, še posebej pa splošno sprejeto shemo delitve svetovne zgodovine na obdobja. Knjiga je izšla tudi v ponatisu leta 2007 pri beograjski založbi Nolit.

Kako sem postal »politično sumljiv«

V sedmi gimnaziji sem ustanovil dijaško organizacijo z imenom »Organizacija narodno-naprednih statistov v Mariboru«. Poudarek je bil na besedi »statistov«. Namen te organizacije je bil v prvi vrsti pomagati slovenskemu dramatičnemu društvu z dijaštvom, kajti dramatično društvo je pri svojih igrah vedno potrebovalo statiste. Enkrat okoli dvajset kmetov, drugič prav toliko ali še več vojakov, naslednjič množice ljudstva itd. Do tega pomožnega osebja v Mariboru ni bilo mogoče priti drugače kot s pomočjo dijaštva, kajti med mariborskim prebivalstvom se ni dobilo dovolj ljudi za sodelovanje pri igrah. Naprošen, da preskrbim za vsako igro dijake kot statiste, sem smatral za potrebno, da ustanovim organizacijo, ki bi zajela vse voljne študente kot sodelavce in ki bodo kot njeni člani obvezani sodelovati. Vedeli smo, da smo še mladi in ne moremo biti kaj drugega kot statisti bodisi na odru bodisi v javnem življenju. Ko odrastemo, pa bomo tudi mi postali nosilci večjih vlog v narodnem življenju. Zato je označba »statist« imela dvojni pomen⁶⁰.

Imeli smo reden odbor in si preskrbeli tudi društveni prapor. Narodne dame so nam podarile kos lepega platna, drog nam je podaril slovenski mizar Volčič. Na platno sem dal na eni strani naslikati Sofoklejevno dramsko masko, ki jo pozna vsak klasično izobražen človek: z odprtimi usti in pod njo prekrizani flavta in harfa. Ozadje maske je bilo v mnogobarvnih trakovih. Na drugi strani našega prapora je bila slovenska trobarvnica in napis *Organizacija narodno naprednih statistov v Mariboru*. Pod tem praporom smo imeli seje. Predsednik sem bil jaz, tajnik študent Slanc, zelo duhovit fant, kasneje živinozdravnik, ki je sestavljal ognjevite zapisnike.

⁶⁰ Statist je tudi star izraz za politika, državnika in tega ima avtor nedvomno v mislih kot drug pomen. Brez dvoma je Vauhnikova generacija odigrala odločilno vlogo pri uveljavitvi slovenskega naroda kot državotvornega osebka, kar je Miloš Vauhnik že kot dijak pravilno slutil.

Kazenska odprava proti Srbiji se konča z dvakratnim porazom avstrijske vojske

Vsi smo pričakovali, da bomo slišali novice o večjih operacijah proti Srbiji, saj se je toliko rohnelo proti Srbiji in vsi vojni hujskači nemške in madžarske narodnosti so venomer kričali, da je treba kazensko odpravo proti Srbiji končati v najkrajšem času. Toda glej, iz srbskega bojišča ni bilo dolgo časa nobenih pomembnejših poročil, marveč so poročali samo o majhnih, neznatnih praskah. In vendar so tam potekali zelo hudi boji, o katerih pa se ni poročalo zaradi sramotnega poraza velike avstrijske vojske.

Zato se je pa bolj odkrito poročalo o vznemirljivih spopadih na ruski fronti, kjer so se odvijali veliki spopadi med avstrijskimi in ruskimi armadami, toda zmeraj so bile zmagovite avstrijske čete. Teh spopadov seveda ni bilo mogoče zamolčati.

Avstrijskim vojnim poročilom seveda nismo verjeli in že nekaj dni po izbruhu sovražnosti se je med Slovenci v Mariboru raznesla vest, da prinašajo slovenski železničarji iz Trsta italijansko časopisje. Kaj kmalu je to časopisje krožilo med nami in to predvsem znani milanski dnevnik »Corriere della Sera«, ki je še danes največji italijanski dnevnik. List je bil znan po svojem protiavstrijskem pisanju in tako smo radovedni pohiteli v kako zasebno stanovanje, če se je raznesla vest, da ga ima ta ali oni. Pazljivo smo prebirali posamezne številke. Opazili smo, da prinaša list lojalno avstrijska vojna poročila, toda iz komentarjev k poročilom smo med vrstami marsikaj razbrali. Poročila z ruske fronte je temu listu pošiljal časnikar Fraccaroli⁶². Italija je bila na papirju zaveznica Avstrije in zato je moral biti ta dopisnik previden. Iz njegovih poročil je bilo razvideti, da so začele pritisniti številne ruske armade proti Galiciji. Že naštevanje teh armad je dalo slutiti, da gre za hude spopade.

⁶² Arnaldo Fraccaroli (1882–1956); italijanski časnikar in pisatelj

*Prva svetovna vojna –
počasna agonija Avstro-Ogrske monarhije*

Po zališanju na sodišču na Ptuju sem se zopet podal v Gradec, pač v domnevi, da me tam ne poznajo in me zato razni ovaduhi ne bodo mogli nadzirati, kakor bi me na Ptuju ali Mariboru, kjer so me vsi poznali. Tudi so mi povedali, da nas mlajše čaka prej ko slej vojaška sukinja in če si enkrat pri vojaki, tako so me vsi tolažili, boš imel mir. Komaj sem bil v Gradcu, že je prišel poziv, da se mora letnik 1895 zglasti na nabor, in sicer v kraju prebivališča. Šel sem tedaj v Gradcu na nabor, kjer sem se poskušal izmazati s tem, da sem hlinil srčno bolezen. Hotel sem, da me proglasijo za manj sposobnega in bi kot tak lenaril kje v kakšni vojaški pisarni daleč proč od mariborske policije. Posledica moje trditve je bila, da so me zelo natančno preiskali in končno ugotovili, da sem zdrav in zato sposoben za frontno vojaško službo. Telesno sem tak že bil, ali če bi gospodje, ki so me preiskali, vedeli, da sem »pe-fau«, bi takoj ugotovili, zakaj se delam bolanega. Letnik 1895, ki je šel v pozni jeseni 1914 na nabor, se je moral zglasti v vojašnicah 15. marca 1915. Po vojaških predpisih sem spadal k tistemu polku, ki se je rekrutiral iz kraja mojega stalnega bivališča. Za moje stalno bivališče je vojska imela kraj Sv. Marko pri Ptuju. Ptujski okraj pa je bil naborno področje 87. pešpolka, ki je imel sedež v Celju ter je po sestavi imel povečini slovensko moštvo, oficirski zbor pa je bil nemški.

Tako sem se 15. marca priglasil v vojašnici 87. pešpolka v Celju ter že prvi dan vojaščine doživel prijetno presenečenje. Ko smo stali novoprispeli rekruti na dvorišču vojašnice, se je prikazal narednik, ki je robantil in preklinjal po slovensko. Iz narečja sem sklepal, da je doma nekje na Ptujskem polju in da kot tak ne zna bogve koliko nemško. Med zbranimi rekruti je bilo precej mladeničev iz nemških in nemčurskih spodnještajerskih trgov in mest, ki so imeli za klobukom nemške trakove v znak, da grejo z navdušenjem k vojakom, da kot Nemci branijo ogroženo Avstrijo. Narednik se ni oziral na vse to, temveč v pravilni domnevi, da smo vsi

»Pe-fau« pošast se zopet pojavi

V novem kraju sem bil nekega dne klican na raport pred samega poveljnika bataljona barona Teucherta. Zelo me je skrbelo, kaj bi neki mogel biti povod za to, kajti pred bataljonski raport si prišel le, če je šlo za kaj zelo pomembnega. Vse manjše stvari so se opravile pri raportu čete – kompanije, pred nadporočnikom. Baron Teuchert mi je pri raportu na zelo vljuden in nič strog način sporočil, kakor se to spodobi za uglajenega plemiča, katerega takšne stvari niso bogvekakoli zanimale, da je prišel na bataljon spis od višje vojaške oblasti, iz katerega je razvidno, da sem v kazenski preiskavi po tem in tem paragrafu zaradi veleizdaje, zato sem označen kot »pe-fau – politisch verdachtig (politično sumljiv)« in ne bom mogel napredovati v oficirja. Ostanem vedno le kadetaspirant, to se pravi, pripadajoč moštvu. Kot tak moram seveda kot vsak navadni vojak nositi nahrbtnik, ki je bil pri meni posebno težak, ker sem imel pač s seboj stvari, katerih navadni vojak nima in jih ne nosi – kakšno knjigo, mnogo več perila ipd.

Mislil sem, da je vsa ta zadeva že zaspala, ko je bil celo leto mir in da sem se tako pomešal med vojaščino, da me ne najdejo več ter me zato tudi ne zasledujejo. Toda ta raport me je poučil, da so mi za petami in da je samo policijski birokratizem bil kriv, da so me šele sedaj zasledili in opozorili vojaško oblast na to, koga imajo v svoji sredi in kako je treba z menoj postopati.

V tolažbo mi je bilo, da mi je baron Teuchert zadevo tako brezbrizno povedal, česar kakšen oficir nemško-nacionalne smeri prav gotovo ne bi storil. Vzel bi mi tudi poveljstvo voda ter funkcijo »matere čete – dienstführender Feldwebel«. Vdal sem se v usodo, ki me je sedaj čakala.

Ko smo prišli na Solnograško, smo mislili, da bomo dodeljeni četam na tirolski fronti, kar bi bilo normalno. Sicer pa je naš 47. polk že bil na tirolski fronti, zato je bilo jasno, da bomo prej ko slej prišli k njemu, da nadomestimo izgube. Nenadoma so nas spravili v vagone in seveda smo vsi mislili, da se bomo peljali proti jugu, toda kaj kmalu smo ugotovili, da se peljemo proti severu.

Ofenziva pri Kobaridu

Omenjeni premik od Devina do Kobarida oziroma do Sv. Lucije ob Soči (danes Most na Soči) smo izvedli septembra. Korakali smo za fronto drugih polkov. Čeravno bi moralo biti vse tajno, so vsi – vrag si vedi kako – vedeli, da gremo v ofenzivo, ki se bo sprožila pri Kobaridu.

Med potjo smo videli prizor, ki je zgovorno dokazoval prehranjevalno stanje avstrijske vojske. Italijanska granata je ubila konja. Kakor hijene so se vrgli vojaki na tega konja in v dvajsetih minutah ni ostalo od konja nič drugega kot v zrak štrleča rebra. Vlogo sestradanih jastrebov so prevzeli ruski ujetniki, ki so za fronto popravljali ceste: oni so obrali preostale kosti.

Zvečer smo se vedno sestajali oficirji slovanskih narodnosti, predvsem Čehi in Slovenci, ki smo se najbolj razumeli, saj smo imeli vsi enake poglede na Avstrijo in njeno usodo. Dobro smo se razumeli z oficirji srbske narodnosti, ki so bili vsi po vrsti proti Avstriji, in pa s hrvaškimi, vendar le s tistimi, ki so bili iz Istre ali iz Dalmacije. Pri našem polku je bil češki oficir po imenu Boura, ki je bil o mnogočem obveščen. Tako nam je namigoval, da se bo na tirolski fronti kmalu izvedla pomembna in velika akcija na škodo Avstrije. Ko smo kasneje izvedeli za drzno akcijo slovenskega nadporočnika dr. Ljudevita Pivka pri Carzanu v Južnem Tirolu, smo razumeli, da so češki oficirji imeli vzdolž cele fronte dobro urejeno obveščevalno službo. Akcija dr. Pivka je bila izvedena predvsem s pomočjo čeških oficirjev ter srbskega in muslimanskega bosanskega moštva.

Akcija dr. Pivka na južnotirolski fronti je potekala v septembru 1917, meseca oktobra pa je bila avstrijsko-nemška ofenziva pri Kobaridu. Če bi italijanske čete imele uspeh pri Carzanu in predrle avstrijsko fronto ter prodrle vsaj do Trenta, kakor je bilo v načrtu, ofenzive pri Kobaridu najbrž sploh ne bi bilo. Zato naj na kratko povem, kako je bilo s Pivkovo akcijo pri Carzanu.

Dr. Ljudevit Pivko je bil profesor v Mariboru; tudi mene je učil in kasneje sva postala osebna prijatelja. Študiral je v Pragi in se oženil s Čehinjo, hčerko nekega

Kramljanja z generalom

Z generalom Petorelli Lalatto sva se mnogo pogovarjala in seveda v prvi vrsti o dr. Pivku, kajti zaradi njega sem generala tudi poiskal. General je bil mojih obiskov nadvse vesel in imel sem občutek, da mi je zelo naklonjen iz enostavnega razloga, ker sem bil prijatelj dr. Pivka. Kot takemu mi je marsikaj povedal in dal, česar pri drugih najbrž ne bi storil.

Ker sem v prejšnjem poglavju že omenil generala Petorelli Lalatto, dodajam novo poglavje, v katerem želim nekaj več povedati o njem.

— *O dr. Pivku sem ga vprašal še sledeče: »Iz spisa, ki ste mi ga dali prebrati, ugotavljam, da se je z dr. Pivkom na koncu vojne slabo ravvalo. 16. novembra 1918 je prišlo povelje, da mora biti Pivkov bataljon razorožen, moštvo poslano v en kraj in častniki v drugega. Izgledalo je, kot da bi bili vsi internirani. Ali je to res?«*

Res je, dragi gospod, še danes me je sram, da so z njim tako ravnali. Toda Pivko je bil mož na mestu in se je postavil po robu. Izjavil je, da se bo to zgodilo samo preko njegovega trupla. Seveda sem tudi jaz energično posegel vmes in zadeva se je zgladila tako, da je Pivko s svojim bataljonom odšel v domovino popolnoma v redu in mu je bil dan na razpolago neki francoski parnik.«

— *Ali je res, da italijansko vojno poročilo na koncu vojne dr. Pivka in njegovih borcev sploh ni omenilo, medtem ko so bile druge avstrijske narodnosti, ki so imele na italijanski fronti svoje odrede, s pohvalo omenjene?*

Da, tudi to je res. Že iz tega malega incidenta vidite, da so takoj po vojni bili odnosi z Jugoslavijo slabi in Pivko je bil prva žrtev.

— *Ali je res, da ste imeli zaradi knjige o dr. Pivku kasneje težave?*

Da, res je. Kakor veste, sem v knjigi hudo napadel generale, ki niso znali izrabiti priložnosti pri Carzanu. Ko je knjiga izšla, so vsi napadeni dosegli, da je bila zaplenjena; karabinjerji so povsod pobrali mojo knjigo. Vedeti morate, da je eden od napadenih generalov kasneje postal fašistični prefekt. Mene so smatrali za protifašistični element, onemogočili so mi napredovanje in mi znižali plačo. Tako sem kot upokojeni podpolkovnik živel do konca druge svetovne vojne

Ranjen na Monte Asolone, na gori smrti

Korakali smo in korakali proti severu. Kmalu smo prišli v pokrajine polne snega in naenkrat smo se znašli v Južni Tirolski. Tukaj smo prebili Božič v majhnem italijanskem mestu Feltre. Po Božiču so nas napotili visoko v gore na Monte Asolone, v višini več ali manj okoli 2.000 metrov. Monte Asolone je bila gora, za katero so se že pol leta bili neprestani boji. Gora je ves čas menjavala gospodarja; nekaj časa Avstrijci, nato Italijani in tako naprej. Na tej gori je izkrvavelo ne vem koliko polkov. Na goro je vodila samo ozka strma pot, ki se je vila ob številnih strmih prepadih. V te prepade je že popadalo mnogo živali, topov in strojnih pušk ter vojakov, ki so po tej poti prenašali vojni material. Tu je bila že ostrejša zima, mnogo snega in leda. Eden naših bataljonov je bil zgoraj že nekaj dni. Ko smo stopicali drug za drugim po strmi poti, je prišla naproti dolga kolona sanitete z ranjenci. Kadar so se kolone srečale, se je morala tista, ki je šla navkreber, ustaviti in vojaki stisniti k steni, da so drugi lahko šli mimo. Na saniteto smo morali biti posebno pazljivi. Razen tega je bil na mnogih mestih strme poti svarilni napis »Vom Feind eingesehen« – to se pravi, ta del poti sovražnik vidi in strelja tja z artilerijo. V koloni sanitete, ki smo jo srečali, sem našel svojega prijatelja Slovenca poročnika Gregorina, kateremu je šrapnel raztrgal trebuh. Težko je govoril, poslovala sva se in na vrhu gore sem kasneje zvedel, da je dve uri zatem, ko so ga prinesli v dolino, izdihnil.

Z gore Asolone ni bilo mogoče dobiti točne slike, kje je pravzaprav sovražnik in kje so Avstrijci. Vse je bilo v snegu in ledu, snežilo je neprestano in zato se nikamor ni videlo. Le granate so toliko razruvale zemljišče, da je bil sneg sivo pobarvan od kamenja in zemlje, katero so granate vrgle v zrak. Govorilo se je, da je vsak čas pričakovati italijanski napad, ker Italijani že tako močno streljajo z artilerijo. To je dalo slutiti, da bodo pač enkrat končali in napadli. Prejšnji bataljon je imel tukaj hude izgube in so ga morali potegniti v rezervo. Z nami bo seveda enako. Kdo neki bo sedaj prišel na vrsto? smo se vpraševali. Toda

Politika Avstro-Ogrske monarhije med prvo svetovno vojno

Že pol leta po izbruhu prve svetovne vojne so se pojavili značilni znaki, da Avstro-Ogrska ne bo kos težavam, ki jih je izzvala vojna. Izkazalo se je, da večnarodna monarhija ne kaže tiste homogenosti, kot so jo pričakovali. Najbolj se je nehomogenost pokazala pri Čehih. Oni so kot prvi narod v monarhiji nastopili z dejanji, iz katerih se je dalo nedvomno sklepati, kako sovražni so do Avstro-Ogrske. Prvi tak dokaz je bil dogodek pri kraju Stepnik Huta v zahodni Galiciji, kjer je že v zimi 1915 celoten češki polk št. 28 iz Prage prešel k Rusom. V Pragi so polk razpustili in vojaštvo, ki bi ga moralo sestavljati, je bilo razdeljeno na druge, predvsem nemške polke. Ena četa teh Čehov je bila dodeljena tudi nemškemu graškemu polku št. 27 in je mene zadela naloga, da sem moral te češke »izdajalce« uriti s pomočjo Prežihovega Voranca v Maria Trostu pri Gradcu.

Spomladi 1915 so zaprli najpopularnejšega politika na Češkem dr. Karla Kramářja⁹⁷. To se je zgodilo 21. maja 1915, dva dni preden je Italija napovedala vojno Avstriji. Aretacije ni zahtevala policijska oblast, marveč šef generalnega štaba general Konrad von Hötzendorf, ki je imel sedež v Jičinu na Češkem, z utemeljitivijo, da gre za veleizdajo. Takoj so začeli s preiskavo, toda oblasti niso mogle ugotoviti nobene določene krivde. Ostal je samo splošen sum, da so Kramář in z njim aretirane osebe in sicer dr. Josip Scheiner, predsednik celokupnega

---

⁹⁷ Karel Kramář (1860–1937); češki politik. Deloval je za češko samostojnost pred in v zgodnjih obdobjih 1. sv. vojne. Bil je zmeren nacionalist ter pogost govornik v avstrijskem parlamentu. Maja 1915 je bil aretiran pod obtožbo, da vzpodbuja češke vojake k dezertiranju iz Avstro-Ogrske vojske. Na zelo odmevnem procesu je bil pozno leta 1916 spoznan za krivega ter obsojen na 15 let prisilnega dela. Julija 1917 je bil izpuščen v okviru splošne politične amnestije, ki jo je proglasil novi cesar Karel. Kramář je nemudoma nadaljeval prizadevanja za samostojno Češko državo. Po ustanovitvi Českoslovaške je bil prvi predsednik vlade (od 14. 11. 1918 do 8. 7. 1919). Zatem je zastopal Českoslovaško na mirovnih pogajanjih v Versaillesu.

Pri Vittoriju (Venetu) umre Avstro-Ogrska monarhija

Zadovoljen sem bil, da so me poslali na fronto, kajti tista dejanska in moralna beda, ki sem jo videl tisti kratki čas v vojašnici, ni bila razveseljiva. Vse je kazalo, da se bližamo razsulu. V mojih dokumentih je bilo napisano, da se moram javiti pri poveljstvu VI. armade v Vittoriju (Venetu), na italijanski fronti. Ko sem po zelo zapleteni vožnji z različnimi železnicami prišel v Vittorio (Veneto), sem se javil pri armadnem poveljstvu. Takoj so mi rekli, da ostanem pri poveljstvu VI. armade kot pomožna moč v oddelku za rezerve, oziroma v oddelku za »stalež armade«. Bil sem tako že drugič na fronti na Piavi.

Med svojim dolgoletnim bivanjem v Italiji sem imel priliko brati razprave o prvi svetovni vojni. Zanimalo me je, ker sem bil dalj časa na italijanski fronti in na njej tudi ranjen, kako Italijani prikazujejo dogodke prve svetovne vojne. Takoj sem ugotovil, da o kakšni objektivnosti in zgodovinski resničnosti ne more biti niti govora. Vse se napihuje v korist pretiranega nacionalizma in domoljubja, kakor je to delala tudi avstrijska stran. Seveda so me bolj zanimali tisti dogodki oziroma bitke, pri katerih sem bil sam osebno navzoč, saj sem lahko presodil, kako te dogodke opisujejo Italijani.

Ko je bila fronta na reki Piavi, sem bil pri Vittoriju (Venetu) osebno priča takoimenovane »bitke pri Vittoriju Venetu«, ki jo slavijo Italijani kot svojo največjo zmago in prodor fronte, s katerim so uničili Avstro-Ogrsko. Ta zmaga bi naj bila v mesecu oktobru 1918.

Ker se je druga svetovna vojna za Italijane končala zelo klavrno, čeravno se piše tudi o velikih zmagah, vendar pa si danes ne upajo slaviti kakšne zmage iz druge svetovne vojne, marveč segajo nazaj v prvo svetovno vojno in slavijo zmago pri Vittoriju Venetu kot največjo zmago v svoji zgodovini. Tukaj je baje prišlo do »preboja« skozi avstrijsko fronto in avstro-ogrski vojski oziroma monarhiji je bil zadan smrtni udarec.

Končno doma v Mariboru

Izstopil sem na slabo razsvetljeni koroški postaji v Mariboru in radovedno gledal okoli, da bi videl, če se tudi tu poznajo kakšne posledice konca Avstro-Ogrske monarhije.

Hodil sem okoli, nikjer človeka, kot da bi vse izumrlo. Končno sem zagledal pri nekih vratih stražarja s puško. Bil sem radoveden, kakšna straža neki mora biti. Približal sem se in stražar me je kot častnika predpisano pozdravil. Zame, starega Mariborčana, ki sem Maribor poznal kot zagrizeno velenemško mesto, je bila radovednost še večja. Stražar je bil mladenič kakih 17 let, in sicer v uniformi gojenca avstrijske vojaške kadetnice v Mariboru, ki se je nahajala v veličastnem poslopju sredi velikega parka v predelu pod Pohorjem. Ko sem videl na kadetovi avstrijski čepici slovensko kokardo, sem ga seveda vprašal, kdo ga je postavil na stražo. Mladenič mi je začel v srbohrvaščini razlagati, da je v mestu poveljnik general Maister, ki je mobiliziral vse razpoložljive vojaške sile. Vprašal sem ga nadalje, kje je poveljstvo generala Maistra. Povedal mi je, da deloma na okrajnem glavarstvu, deloma v Narodnem domu. Najbolje je, da se javim na glavarstvu. Nato sem fanta povprašal, kako je prišel do tega, da straži. Povedal mi je, da so po Maistrovem prevzemu oblasti odšli gojenci avstrijske kadetnice, ki so bili Nemci ali druge narodnosti, medtem ko so Srbi in Hrvati pa tudi tudi eden ali dva Slovenca ostali.¹¹¹ Vse Jugoslovane

---

¹¹¹ V knjigi *Kadetnica* (PDRIU, Maribor 2010) je dogajanje opisano tako: ... Ko so konec oktobra 1918 boji na fronti v Italiji slabeli in se je A-O vojska umikala, se je država začela drobiti. ... Vračajoče vojaške množice so bile razpuščene in so se upirale vojaški disciplini. Tudi nemški gojenci v mariborski vojaški realki so bili upornega duha, ustanovili so četne svete in se upirali poveljniku šole ... 30. oktobra 1918 je z graškega korpusnega poveljstva prišlo naročilo, da je treba nemške častnike na zavodu zamenjati s slovenskimi, ki so bili doslej nameščeni v bližnji vojaški šoli v Strassu in na višji vojaški realki v Liebenauu pri Gradcu. ... 2. 11. 1918 je iz Gradca prispelo v mariborsko kadetnico 28 gojencev jugoslovanskih narodnosti, ponoči pa je ušlo iz nje 91 Nemcev, ki so jim sledili Čehi, Poljaki in Madžari. 11. 11. je odšlo še zadnjih 40 gojencev nemške narodnosti. ...

Pomen generala Maistra

Akcija generala Maistra pridobi na pomenu še posebno, če vemo, kakšno je bilo naše narodno stanje ob koncu 1. svetovne vojne. Opisal ga bom zato, ker sem kot begunec lahko ugotovil, kako malo je znano mlajšemu rodu v kakšnih razmerah se je porodila Jugoslavija in kakšnega življenjskega pomena je bilo, da smo se Slovenci končno – in zelo pozno, rekel bi tik pred dvanajsto – ločili od Avstrije. S tem smo rešili svojo samobitnost, ki je bila tako hudo ogrožena.¹¹⁵

Ob razpadu Avstrije je bilo vse na kocki. Dovolj bi bilo, če bi se kakšen avstrijski general ustavil s svojo četudi skrčeno divizijo v Mariboru in obranil bi mesto za nemško Avstrijo. Tudi če se to ne bi zgodilo in ne bi bilo Maistra, bi Nemci slejkoprej opazili našo slabost in neorganiziranost ter neodločnost vlade v Ljubljani ter bi se iz severa vsulo na tisoče prostovoljcev, ki bi zasedli naše kraje, predvsem pa mesti Maribor in Ptuj. Na mirovni konferenci bi mi prav gotovo potegnili kratko. Vsakomur je namreč znano, da so na mirovni konferenci v Parizu naši delegati imeli težak položaj, ko se je naenkrat pojavila Italija kot zagovornica in zaščitnica Avstrije. Italija je hotela rešiti za Avstrijo kolikor mogoče veliko ozemlja, ker se ji je zdela mala republika Avstrija manj nevarna kot novonastala Jugoslavija s takim jedrom, kot so Srbi. Teh sicer Italijani niso imeli tako v želodcu kot Avstrijci, bali pa so se njihove morebitne vojaške sile in širjenja.

Z nastankom Jugoslavije so si obmejni Slovenci na Štajerskem oddahnili, saj je prek noči prenehal strašen pritisk pangermanskega kolosa.

Leta 1918 je bilo v Mariboru čez 2.000 Slovencev, seveda takih, ki so pri ljudskem štetju leta 1910 uspeli, da so jih vpisali kot Slovence, Nemcev pa nad 30.000. Po 60-ih letih Jugoslavije je v Mariboru že nad 100.000 Slovencev in

---

¹¹⁵ To je posebno pomembno tudi zaradi tega, ker režim po letu 1945 ustvarja vtis, da se je Jugoslavija začela šele z njihovim prihodom na oblast. Vse prejšnje se prezira, zapostavlja, omalovažuje, če se jim zdi potrebno popljuje in zasramuje. (Izvirna opomba M. Vauhnik)

Kako je general Maister osvobodil Maribor

Ko je bilo že znano, da bosta Nemčija in Avstrija vojno izgubili, so začeli pri različnih avstro-ogrskih narodih ustanavljati Narodne odbore. Narodni svet za Slovenijo in Istro je bil ustanovljen 16. avgusta 1918. Dne 30. oktobra 1918 je bil ustanovljen Narodni svet za Štajersko. Člani tega sveta so bili štirje pripadniki Slovenske ljudske stranke: dr. Kovačič, znani zgodovinar, dr. Hohnjec, profesor bogoslovja, dr. Jerovšek, prelat in ravnatelj Cirilove tiskarne ter dr. Verstovšek, profesor zgodovine na mariborski gimnaziji, kot predsednik sveta; Slovensko napredno stranko sta zastopala dr. Rosina, odvetnik, kot podpredsednik in dr. Voglar, profesor, kot član.

Takrat je živel v Mariboru major Rudolf Maister, ki je kot avstrijski oficir bil poveljnik »Ergänzungsbezirkskommando«, to je urada, ki je vodil vpoklice k vojakom in je imel zato točno evidenco nabornikov. Major Maister je bil stalno v slovenski družbi, ki se je shajala v Narodnem domu ter je zato tudi poznal vse člane Narodnega sveta.

K ustanovni seji je bil povabljen tudi Maister, da bi podal svoje mnenje glede položaja. Takoj je opozoril člane, da bo treba misliti na oblikovanje vojaških čet, kajti z Nemci se drugače ne bo dalo govoriti. To so pokazale že bojevite manifestacije Nemcev za priključitev vseh južnoštajerskih krajev k novi državi Nemški Avstriji.

Dne 31. oktobra 1918 je mariborski nemški občinski svet proglasil Maribor za del Nemške Avstrije. V tistih dneh, da, urah, so šle Maistru drzne misli po glavi, ki pa jih je ohranil zase. Nihče mu jih ni prišepetaval, vse je bila njegova izvirna zamisel.

Naslednji dan, 1. novembra 1918, so poklicali tudi njega na mestno poveljstvo, kjer je polkovnik Holik zbral vse štabne oficirje, to je od majorja navzgor. Navzočim je sporočil, da je dobil od občine 12 točk, katere bi se morale izvršiti spričo obupnega položaja, saj so se ogromne množice vojaštva valile mimo in

Spominska knjiga

Komaj je general Maister prevzel oblast, sem dejavno sodeloval pri odločitvi, da se takoj zasede nemško gledališče. Po Maistrovem nalogu ga je prevzelo Slovensko dramatično društvo.

Dramatično društvo je že pred vojno delovalo zelo živahno s predstavami v Narodnem domu, kjer je bila velika reprezentativna dvorana, vendar povsem nezadosten oder. Povabili smo igralca Nučiča¹²⁸ iz Ljubljane, ki je postal ravnatelj gledališča. Ob pomanjkanju poklicnih igralcev si je pomagal z ljubiteljskimi, ki so poprej delovali pri Dramatičnem društvu. Obrnil se je tudi name in tako sem po uradnih urah v vojašnici hodil na vaje in bil s tem zelo zaposlen. Nučič mi je prigovarjal, naj ostanem pri gledališču, toda moja namera je bila končati že pred vojno začeti študij.

Nučič me je tudi prosil, naj poiščem kakšne ljubiteljske igralce in jih pripeljem na poskušnjo. Pri takem iskanju sem naletel na prikupno gospodično, ki mi je napravila vtis, da bi bila primerna za gledališče. Šla sva k Nučiču, ki je že pri prvem poskusu ugotovil, da ima gospodična talent, in jo je takoj angažiral kot začetnico. Čez leta se je razvila v izvrstno igralko in postala prvakinja zagrebške

¹²⁸ Nučič Hinko, igralec, rojen 20. aprila 1883 v Ljubljani kot sin krojača. Dokončal 5-razredno osnovno šolo na Ledini (1889–94), dva razreda nemške gimnazije (1894–1897) in se zgodaj navdušil za gledališče. V letih 1897–1900 je nastopal pri predstavah v Rokodelskem in Katoliškem domu, kjer ga je 1899 spoznal A. Verovšek in sprejel v svojo dramsko šolo in uvedel v gledališče; 1899/900 je nastopal še kot statist, kmalu pa v večjih in glavnih vlogah (Divji lovec); 1908 je postal režiser in vodja dramske šole. L. 1908 do 1912 je vodil številna gledališka gostovanja po vseh večjih krajih, zlasti po Goriškem in Primorskem, Štajerskem in celo v Celovcu. Zaradi gledališke krize je 1912 odšel v Zagreb, kjer je deloval kot prvi igralec in režiser do 1918; tedaj ga je gledališki konzorcij v Ljubljani povabil k organizaciji slovenskega narodnega gledališča; postal je voditelj drame in 8. februarja 1919 s Tugomerjem, ki se vse dotlej ni smel v gledališču igrati, odprl v prejšnjem nemškem gledališču samostojno slovensko dramo. Zaradi nesoglasja z upravo je poleti 1919 odšel v Maribor, organiziral tamkajšnje narodno gledališče in ga vodil do 1921, ko se je vrnil v Zagreb na svoje prejšnje mesto. Umril je v Zagrebu 21. maja 1970. (Po SBL)

Moja srečanja s Prežihovim Vorancev

Ko sem se iz oficirske šole v Slovenski Bistrici vrnil v Gradec k polku, sem bil dodeljen drugi četi kot vodnik brez voda, ker nas je bilo na razpolago preveč vodnikov. Četa je bila nameščena v Maria Trostu¹⁴² pri Gradcu, kamor si se peljal iz mesta s tramvajem. V mestu so bile namreč že vse vojašnice spremenjene v bolnišnice.

Maria Trost je bila znana božja pot, kamor so prihajali tudi številni slovenski romarji iz spodnje Štajerske. Vojaki so bil nastanjeni po šolah in drugih zgradbah, oficirji in oficirski aspiranti pa smo stanovali v samostanu, kjer smo imeli lepe sobe in čudne postelje: nekakšne zaboje iz lepega trdega lesa in polne pernic. Življenje je potekalo enolično z urjenjem maloštevilnih vojakov, ki so bili nič manj kot mi oficirski aspiranti siti tega urjenja, saj so bili ti vojaki večinoma že na fronti in so se vračali v polk kot ozdravljeni ranjenci ali bolniki. Zato se jim ni prav nič ljubilo, da bi se pustili gnjaviti s takšnim urjenjem, ki ga za junaško smrt niso potrebovali.

Nekega jutra je bil četni raport pri poveljniku čete. To je bil »Hauptmann von Detela«, po imenu Slovenec iz Kranjske, ki je sicer priznal, da je po rodu »Krainer«, toda slovensko da ne zna govoriti. Pri raportu so se obravnavale in reševale vse običajne težave, ki so zadevale četo. Med drugim je prišla na vrsto tudi zadeva, katero je »Hauptmann von Detela« začel tako, da je po nemško vprašal:

»Wer kann slawisch von den Herren Offizieren oder Kadetaspiranten, soll sich melden. (Kdor od gospodov oficirjev ali kadetaspirantov zna slovansko, naj se javi.)«

»Slawisch« (slovansko) je bil zelo širok pojem in v avstro-ogrski vojski je veljal kot zbirno ime za vse avstrijske Slovane, naj so to bili Čehi, Poljaki, Slovenci,

---

¹⁴² Danes je nekdanji Maria Trost kot 11. okraj, preimenovan v Mariatrost, že sestavni del mesta Gradca.

Hrvati in Srbi

Srbi in Hrvati, dvoje plemen enega in istega naroda, kot bi rekli Srbi, ali pa dva sorodna naroda, kot se danes ponavadi izražajo Hrvati, so prišli v 7. stoletju na Balkan in jugozahodna ozemlja srednje Evrope. Komaj so se naselili na ozemljih, kjer še danes prebivajo, že so ustanavljali posamezne plemenske državice, ki pa so kmalu prišle pod tuje vplive. Srbi so prišli pod vpliv pravoslavja in Bizantincev, kasneje Turkov, to je Vzhoda, Hrvati pa pod vpliv Rima, Frankov in katolištva, to je Zahoda. Vzhod in Zahod sta s svojo v temelju različno versko in politično miselnostjo sčasoma oblikovala tudi značaj Srbov in Hrvatov.

Prvotno – v 8. stoletju – so se Hrvati naslanjali na Franke. Od 9. do konca 11. stoletja so imeli tudi samostojno državo. Zadnji kralj Petar Svačić¹⁴⁷ je padel v boju. Po vsej verjetnosti je bil za tem porazom spor s papežem.

Leta 1102 so hrvaški velikaši sklenili s pretendentom za hrvaški prestol, madžarskim kraljem Kolomanom, pakt, na podlagi katerega so Hrvati stopili v personalno unijo z Madžarsko. Madžari so popolnoma različni od Hrvatov po rasi in jeziku. S tem korakom so Hrvati uvedli koalicijsko politiko, ki je značilna za njihovo celotno politično zgodovino.

Ko je po bitki s Turki pri Mohaču leta 1526 propadla madžarska država, so

---

¹⁴⁷ Petar Svačić, hrvatski kralj, je vladal od leta 1093 do 1097. Po smrti kralja Stjepana II., s katerim je izumrla dinastija Trpimirović, je del plemstva in ljudstva okoli leta 1093 izbral Petra za novega hrvaškega kralja. S tem se je uprl nameri dela hrvaškega plemstva, ki je hotelo za vladarja člana ogrske dinastije Arpadov. Kralj Petar je imel prestolnico v Kninu in predpostavlja se, da je vladal staremu jedru hrvaške države brez dalmatinskih mest in področja med Savo in Dravo. Zagotovo ni bil okronan za kralja, ker se je Zvonimirjeva krona nahajala v rokah splitskega nadškofa Lovra, ki je umrl leta 1099. Po smrti ogrskega kralja Ladislava leta 1095, ga je nasledil njegov najstarejši nečak Koloman, ki je po pomiritvi s papežem Urbanom II. odšel na bojni pohod na Hrvaško. Konec aprila, oz. v začetku maja 1097 je prišlo do bitke na severnem vznožju gore Gvozd, v kateri je kralj Petar padel na bojišču in tako ostal v spominu kot zadnji hrvaški kralj »narodne krvi«. V spomin na njegovo nesrečno smrt se gora, ki se je do takrat imenovala Gvozd, imenuje Petrov gvozd oz. Petrova gora.

Prečanska politika Pribičević in Radić – nesreča za državo

Kmalu po koncu prve svetovne vojne se je celokupno notranjepolitično življenje v Hrvaški in Jugoslaviji nasploh odvijalo v znamenju boja med političkoma Pribičevićem¹⁵⁶ in Radićem¹⁵⁷, ki sta si bila tudi velika osebna sovražnika, čeravno sta se v mladosti skupno bojevala proti Madžarom. Kot bojevnika za državno edinstvo in ideolog narodne enotnosti ter zagrizen politik in temperamentni agitator je Pribičević imel v Hrvaški popolna pooblastila, tako da je v prejšnjih avstro-ogrskih pokrajinah, posebno na Hrvaškem, imel vlogo političnega cenzorja in najvišjega sodnika. V vlogo diktatorja Hrvaške se je tako

¹⁵⁶ Svetozar Pribičević (26. 10. 1875, Kostajnica, Hrvaška – 15. 9. 1936, Praga, Češka) hrvaški politik srbskega rodu. Pred prvo svetovno vojno je bil od leta 1906 eden od voditeljev Hrvaško-srbske koalicije, novembra 1918 pa se je zavzemal za brezpogojno združitev s Srbijo v enotno monarhijo namesto v federativno državo. Kot odposlanec Narodnega vijeća SHS je s kraljevim namestnikom Aleksandrom dne 1. 12. 1918 v Beogradu podpisal dogovor o zedinjenju. V novi državi je bil prvak marca leta 1924 ustanovljene Samostojne demokratske stranke, minister za notranje zadeve in pozneje minister za prosveto. Bil je politični nasprotnik Stjepana Radića. Kot eden glavnih zagovornikov unitarizma in centralizma je v drugi polovici 20-ih let doživel politično preobrazbo in se leta 1927 obrnil proti beograjskemu centralizmu ter ustanovil Kmečko-demokratsko koalicijo. Po uvedbi šestojanuarske diktature leta 1929 je bil zaprt do leta 1931. Po izpustitvi iz zapore je emigriral v Prago. Med bivanjem v emigraciji je napisal knjigo *Diktatura kralja Aleksandra* (La dictature du roi Alexandre), ki je izšla v francoščini v Parizu leta 1933.

¹⁵⁷ Stjepan Radić (11. 7. 1871 Trebarjevo Desno pri Sisku – 8. 8. 1928 Zagreb), hrvaški politik. Bil je vodja Hrvaške republikanske kmečke stranke oz. Hrvaške kmečke stranke, katero sta kot Hrvaško ljudsko kmečko stranko ustanovila z bratom Antunom leta 1904. Leta 1918 je v Narodnem Vijeću nasprotoval brezpogojni združitvi s Kraljevino Srbijo in Črno goro. Zahteval je kmečko hrvaško republiko in nasprotoval centralistični in unitaristični politiki kralja Aleksandra in Nikole Pašića. Njegova stranka do leta 1925, ko je vstopila v vlado, ni priznavala dinastije Karadjordjevićev in vidovdanske ustave. Junija 1928 ga je na seji Narodne skupščine ustrelil črnogorski poslanec Narodne radikalne stranke Puniša Račić; to je v Kraljevini SHS sprožilo globoko politično krizo, ki je privedla do uvedbe kraljeve diktature.

Diktatura kralja Aleksandra, svetovna gospodarska kriza in nadaljnji politični razvoj

Iz takšnih razmer se je nekaj mesecev po Radićevi smrti dne 6. januarja 1929 kralj Aleksander odločil, da ukine vidovdansko ustavo. Vsi, soglasni ali ne, so morali priznati, da je zaradi kraljevega pogumnega nastopa v državi nastopilo veliko olajšanje. Deviza novega režima – ohranitev državne celovitosti in narodne sloge kot najvišje načelo – je bila na mestu. Krogi, ki vsako diktaturo načelno odklanjajo, so jo v začetku sprejeli brez nasprotovanja. Tudi ukinitve vidovdanske ustave z njenim okorelim centralizmom je bila sprejeta zelo ugodno. Že ta okoliščina je Hrvatse zelo pomirila, saj je bila vidovdanska ustava zaradi nesrečne Radićeve abstinence sprejeta brez sodelovanja Hrvatov. Kralj Aleksander je zaupal sestavo vlade generalu Petru Živkoviću¹⁶⁸.

Polom demokracije v Jugoslaviji ni bil prvi dogodek te vrste v Evropi. V weimarski Nemčiji je bila v velikih težavah demokracija socialistične vlade, ki ne bi bila tako hitro in popolno propadla, če bi ji zahodne demokracije šle bolj na roko.

V Evropi so začela delovati gibanja, ki so hotela temeljito spremeniti socialno in politično življenje. S fašistično Italijo in z nacistično Nemčijo sta se pojavili dve močni totalitarni državi, ki sta imeli nasprotno cilje kot boljševiski totalitarni sistem. Ljudstvo, ki je poprej bilo predmet strankarske politike, je postalo

---

¹⁶⁸ Petar Živković (1879 Negotin – 1947 Pariz), srbski general in politik. Sodeloval je pri strmoglavljenju dinastije Obrenovičev (1903). Leta 1917 je postal poveljnik kraljeve garde, 1923 pa je napredoval v divizijskega generala. Bil je znan kot osebni zaupnik kralja Aleksandra I. Karadjordjevića in kot poslušni izvrševalec njegovih političnih smernic. Od uvedbe diktature do leta 1932 je bil predsednik vlade in notranji minister. V Jevtićevi vladi in prvi Stojadinovićevo vladi je bil minister za vojsko in mornarico. Sodeloval je pri ustanavljanju JNS in bil od leta 1936 njen predsednik. Aprila 1941 je odšel v emigracijo in bil član emigrantske vlade. Leta 1946 ga je nova jugoslovanska oblast obsodila na smrt. Umrli je v Parizu.

Smrt kralja Aleksandra

Ko je Mussolini prevzel Hitlerjevo geslo o nemškem »Lebensraum«, je imel tudi sam podlago za svoje načrte o italijanskem življenjskem prostoru, ki naj bi vsaj v manjšem obsegu obnovil nekdanji rimski imperij v Evropi. Začelo se je z zasedbo Albanije. Odtlej je bilo samo po sebi razumljivo, da mora tudi tisto, kar je na levi in desni strani Albanije, priti v fašistično sfero v eni ali drugi obliki. To sta bili Grčija na eni strani in jugoslovanska obala na drugi. Ne samo Jadransko morje, marveč velik del Sredozemskega morja, če že ne celo, bi moralo postati »mare nostrum (naše morje)«.

Tem načrtom je bila v prvi vrsti na poti Jugoslavija, katere kralj je bil močna osebnost. Potreba po njegovi odstranitvi je ležala na dlani. Ustaški teroristi so bili Mussoliniju nadvse dobrodošlo orodje za doseg tega cilja. Tako so ustaši že pred letom 1933 na svojih vadbiščih in v taboriščih v Italiji prevzeli nalogo, da odstranijo, to se pravi ubijejo, kralja Aleksandra.

Ante Pavelić, vodja ustašev, ki je bil že dalj časa Mussolinijev gost, je bil prepričan, da bo Jugoslavija po kraljevi smrti razpadla in da bo nastala samostojna hrvaška država, katere poglavar bo on. Atentat je sicer uspel, a Jugoslavija ni razpadla in Pavelić je moral čakati do leta 1941, da sta ga Mussolini in Hitler ustoličila v Zagrebu.

Najprej je Pavelić poslal iz Italije dva ustaša, in sicer Petra Oreba in Josipa Begovića, da ubijeta kralja. Atentat na kralja dne 11. decembra 1933 v Zagrebu se je ponesrečil. Že pri tem atentatu je Mussolini osebno obljubil 500.000 dinarjev nagrade tistemu, ki kralja ubije. Pri zaslišanju sta atentatorja priznala, da ju je poslal Pavelić in da v ozadju stoji Mussolini.

V tistem času sta Mussolini in Hitler politično že ustrahovala vso Evropo. Zahodni svet se je ustrašil njune napadalnosti. Francija in Anglija sta storili vse, da bi diktatorjema laskali in ju ne bi spravili v slabo voljo. Bili sta mnenja, da bo mogoče sklepati dogovore in pogodbe, ki bodo jamčili mir v Evropi. Tako sta

Knez Pavle in njegovi napor za ohranitev miru

Umor kralja Aleksandra bi moral po Mussolinijevem pričakovanju zadati smrtni udarec Jugoslaviji. To je bil začetek njegove politike, ki se je nadaljevala z napadom na Abesinijo. Pred tem je bilo potrebno likvidirati energičnega kralja, ki je bil središče politike na Balkanu. Bil je namreč pobornik mednarodnega reda, ki je temeljil na veličini Francije in Anglije, prizadeval pa si je tudi za spoštovanje Društva narodov.¹⁸⁰ Po Marseillu se je napadalna politika nacistov proti stanju, ki ga je v Evropi ustvaril versajski mir, še bolj razmahnila, dokler ni privedla do druge svetovne vojne.

Položaj Jugoslavije se je slabšal zaradi mednarodne napetosti. V Angliji je obstajala absolutna želja po miru; angleški politični krogi so se zelo bali, da bi prišlo do novega spopada v Evropi. Zunanja politika Anglije je težila za tem, da bi se izognili nadaljnjemu poslabšanju mednarodnega položaja. Knezu Pavlu je bila izražena resna zahteva naj to upošteva.

Tudi v Franciji je vladala želja po miru. Francoska politika je storila vse za prijateljske odnose z Mussolinijem. V njej se je že pojavil zloslutni politik Laval, ki je utiral pot diktatorjem.

Tako Anglija kot Francija sta svetovali in pritiskali na Jugoslavijo, naj se prilagodi njuni politiki izogibanja sporov. Takoj po kraljevi smrti je knez Pavle zahteval razširitev vlade. Vanjo so pritegnili dr. Vojislava Marinkovića¹⁸¹, enega

¹⁸⁰ Gre za t.i. versajsko ureditev Evrope po 1. sv. vojni, ki je bila diktat Francije, Anglije in ZDA. Glavni nasprotniki versajske ureditve so bile revizionistične države Nemčija, (Avstrija), Madžarska, Bolgarija, ki so bile kot poraženke ozemeljsko prikrajšane ter Italija, ki ji kot sozmagovalki niso izpolnili vseh zahtev.

¹⁸¹ Dr. Vojislav Marinković (1876–1935), srbski ekonomist in politik. Večkrat je bil minister v vladah Srbije (1914–1917) in Jugoslavije v resorjih za narodno gospodarstvo, trgovino in notranje zadeve ter najdlje za zunanje zadeve (od 27. 7. 1924 do 6. 11. 1924 in od 17. 4. 1927 do 3. 7. 1932). V obdobju od 4. 4. 1932. do 3. 7. 1932 je bil predsednik jugoslovanske

*Puč dne 27. marca 1941 – samomor Jugoslavije*¹⁹⁰

Kot je razvidno iz do sedaj povedanega, je Nemčija ultimativno zahtevala, da se mora Jugoslavija do 23. marca 1941 odločiti in do 25. marca podpisati pakt. Temu pritisku se je vlada vdala in pakt je bil podpisan 25. marca. Trojni pakt se imenuje, ker so ga prvotno sklenile Nemčija, Italija in Japonska.

Ker je potekalo vse s tako naglico, sta tudi dr. Ivo Andrić, veleposlanik v Berlinu, in moj brat izvedela za podpis šele na predvečer. Zato brat ni utegnil ničesar ukreniti, da bi svoje prijatelje na to pripravil in jim pojasnil prave razloge za pristop k trojnemu paktu in jih tako pomiriti, da ne bi jemali tega koraka preveč tragično.

Lahko si tudi predstavljamo, kako mu je bilo nerodno, ko je bil 25. marca, na dan podpisa pakta na Dunaju, predmet splošnega obleganja po telefonu in osebno. Nemci so bili kot iz sebe, čestitali so mu in nekateri s solzami v očeh povzdigovali Jugoslavijo. Menili so, da tako važnega in hrabrega zaveznika Nemčija doslej še ni imela in da je Jugoslavija res zaveznik, ki nekaj pomeni. Časopisi so bili polni opisov, da je Jugoslavija ena najlepših dežel na svetu, njeno prebivalstvo napredno, hrabro in nadvse simpatično.

Težje mu je bilo z vojaškimi atašaji drugih držav, ki so mu očitali, zakaj jim prej nič ni povedal o tem. Če je rekel, da je sam presenečen, mu seveda niso verjeli. Najbolj so bili radovedni atašaji tistih držav, ki še niso bile v paktu; to so bile Švedska, Grčija in Turčija. Posebno turški ataše je bil v skrbeh, da je sedaj na vrsti Turčija.

Prva vidna posledica pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu je bila, da gestapovskih agentov, ki so iz dveh avtomobilov spremljali gibanje pred bratovimi

---

¹⁹⁰ Med 2. svetovno vojno je dr. Danilo Gregorič napisal knjigo *Samomor Jugoslavije*. Če primerjamo njegovo besedilo, je očitno, da je M. V. to knjigo poznal ter je bila morda navdih za ta naslov.

Doba pred napadom Hitlerja na Jugoslavijo

Srečna in lepa leta v kraljevini Jugoslaviji, koder ni bilo več »pe-fau« vzdušja, so se bližala koncu. Jugoslavija je bila še zadnja nezasedena država sredi totalitarnih vladavin. Samo Jugoslavija je bila demokratska s parlamentom in vlado, ki je odgovarjala parlamentu. Delovale so stranke, sicer jih je bilo veliko, toda še zmeraj ne toliko, kolikor jih je danes v Italiji, Holandiji ali Franciji. Dne 6. januarja 1929 je kralj Aleksander sicer razglasil svojo osebno diktaturo, ko pač z ozirom na tragične dogodke v parlamentu ni našel druge poti. Ta je trajala dve leti in pol in po načinu takratnega vladanja v primerjavi z današnjimi številnimi nasilnimi diktaturami nasploh ne zasluži označbe »diktatura«.

Kralj Aleksander je ostal zvest tradiciji stare Srbije, da je treba vladati demokratično. Seveda je bila jugoslovanska demokracija upravičeno deležna kritik. Toda velja načelo: *kakršni so ljudje – takšna demokracija*. Res so vsi zelo kritizirali čaršijo v Beogradu, korupcijo v ministrstvih, pa med poslanci in strankami. Moram pa priznati, da sem precej spremenil svojo sodbo, ko sem prišel v svet in imel dovolj priložnosti dodobra spoznati delovanje raznih zahodnih demokracij, posebno takih, ki so se trkale po prsih, da so pristne, res prave in kristalno čiste demokracije. Prepričal sem se, da je, žalibog, tudi v tako imenovanih naprednih zahodnih demokracijah mnogo gnilega, slabega, nemoralnega in brezvestnega. Moja končna sodba je danes ta, da so si vse demokracije bile podobne in so si še, kar zadeva korupcije in nemorale, da pa je razlika med njimi v prvi vrsti ta, kolikšna je možnost, da se nepravilnosti prej ali slej odkrijejo in odstranijo¹⁹⁴. Večja kot je možnost, da lahko svobodni tisk in svobodno javno mnenje nastopita

¹⁹⁴ Ta stavek bi si morala v letu 2011 prebrati predvsem tista nesrečna večina volilnih upravičencev, ki naseda kritikom demokracije v Sloveniji. Nosilci te kritike so seveda, poleg političnih bedakov, predvsem nomenklatura iz časov Titovega totalitarizma in njihovi paraidejni nasledniki. To kar še v letu 2011 meče slabo luč na našo demokracijo je prav zadnji del stavka. Način njihovega delovanja ima korenine v totalitarni in ne v demokratični tradiciji. Sprevrženost oz. manipulacija kritikov je torej, da to pripisujejo demokraciji.

OBDOBJE 2. SVETOVNE VOJNE

Druga svetovna vojna se začne z napadom na Poljsko

Zadnje dni mojega bivanja v Berlinu leta 1939 je bil moj brat zelo živčen. Prišel je ravno od poljskega vojaškega atašeja, kateremu je predočil, da bo Hitler po njegovih ugotovitvah v nekaj dneh napadel Poljsko. Poljski ataše je to možnost odločno zanikal. Bratu je rekel, da tega ne pravi zato, ker bi kaj prikrival, marveč iz prepričanja, da Hitler Poljske ne bo napadel. Brat mi je rekel: »Ako atašeja ne morem prepričati, kakšna mora biti šele brezbriznost v Varšavi!« In je tudi res bilo tako. Hitler je vkorakal na Poljsko, kot je kasneje vkorakal v Jugoslavijo. Razne utrdbe na meji so bile nebranjene. Z bratom sva se tiste dni vozila po nemškem »Aufmarschraum« (pohodnem prostoru). Tudi on je bil v civilu v najetem avtomobilu, da ga ne bi kot atašeja prepoznali številni nemški častniki na terenu. Dal mi je kos papirja in rekel, da si moram zapisati vse številke, ki jih bom kjersibodi videl; na avtomobilih, topovih, tovornjakih itd. Bilo je mnogo tega in domov sva prišla vsak s precejšnjo bero številčk. Brat se je zaprl v pisarno in na podlagi teh številčk začel študirati sestavo nemške vojske v tistem odseku proti Poljski. Pozno v noč je končal: pred sabo je imel sestavo nemške napadalne vojske po armadah, zborih, divizijah itd. Ker je poznal tudi poveljnike enot, je bila sestava takorekoč popolna. Drugi dan je svoje ugotovitve predstavil drugim atašejem, s katerimi je bil v prijateljskih odnosih. Brat se je tako vozil vsak dan, meni pa je že enkrat zadostovalo. Prav nič prijetno mi ni bilo sredi številne soldateske. Brat se je iz sestava vojske prepričal, da se pripravlja napad.

Svoj obisk v Berlinu sem predčasno prekinil. Pred odhodom sem obiskal še nekaj lokalov, da bi dobil sliko tamkajšnjega vsakdanjega življenja. Brat mi je svetoval, naj obiščem neki večji zabaviščni lokal, kjer bom lahko najlepše opazoval ljudi. Odvijali so se raznoliki kabaretni nastopi. Nastopajoči so vsi uporabljali berlinsko-prusko narečje – v katerega sem se že precej vživel – in želi ogromen

Zadnji dnevi kraljevine Jugoslavije

Kratek kronološki pregled

Moj brat Vladimir je bil že dalj časa seznanjen, da bo Hitler napadel Sovjetsko zvezo. Beograd je natančno obveščal o vsaki najmanjši pripravi za ta napad.

15. marec 1941

Generalštabni major Pabst, adjutant poveljnika Wehrrüstungsamta (vojaškega oborožitvenega urada) generala Thomasa, odkrije bratu, da je Hitler ravnokar izdal tajno povelje, da se prične »Aufmarsch« (zbiranjem čet) za napad na Sovjetsko zvezo. Konec junija bi se po končanem »Aufmarschu« začel bliskovit napad, ki naj bi se končal v 50-ih dneh z zmago nad Sovjetsko zvezo. Major Pabst je bil skeptičen in je mojemu bratu rekel: *»Hitler žene Nemčijo v pogubo.«* Beograd je takoj bil obveščen o Hitlerjevem sklepu. V Londonu je potekala Churchillova akcija, da bi Jugoslavijo za vsako ceno potegnili v vojno. Angleška obveščevalna služba je bila v polni akciji, posebno s podkupovanjem raznih vojaških in nevojaških elementov. General Mirković je pripravljal zaroto za odstranitev kneza Pavla. Okoliščine, da bo Hitler napadel Sovjetsko zvezo, v Beogradu nihče ni upošteval.

Zaradi Mussolinijevega poloma v Grčiji, mu je moral priti Hitler na pomoč. Da Jugoslavija ne bi motila njegove akcije, je zahteval od nje, da pristopi k trojnemu paktu.

25. marec 1941

Jugoslavija je pristopila k trojnemu paktu.

27. marec 1941

Angleška akcija za vstop Jugoslavije v vojno je uspela; knez Pavle je odstranjen, pučisti z generalom Simovićem na čelu so prevzeli oblast.

Hitler začne izvajati posledice iz puča.

30. marec 1941

Nemški poslanik v Beogradu je sporočil zunanjemu ministru Ninčiču, da zapušča Beograd in z njim vsi nemški državljani. To je pomenilo, da utegne vojna z Nemčijo vsak hip izbruhniti.

Zopet v svetovni vojni

S prvim vlakom sem se odpeljal v Ptuj. Prišedši na postajo sem se takoj oglasil pri postajnem načelniku s sporočilom, da prevzemam poveljstvo železniške postaje. Ukazal sem jim, naj mi pokažejo stvari, ki so bile že pred leti spravljene in pripravljene za primer mobilizacije. Našli smo zaboj, ključe v železniški blagajni – vse je bilo v najlepšem redu. Odprl sem zaboj in v njem našel predpisane knjige, celo papir, svinčnike, pečat in orožje potrebno za morebitno obrambo. Bila so tudi natančna navodila za vodenje postajnega poveljstva. Vse to mi je bilo znano iz štirinajstdnevnik v Ljubljani.

Tega dela nisem mogel opravljati sam. Dodeljeno mi je bilo določeno število osebja, ki je bilo prav tako mobilizirano in je moralo prejkoslej priti. Zaenkrat sem bil prvi. Popoldne se je prikazal na postaji rezervni narednik starejšega letnika, ki se je pripeljal iz Pragerskega. Na večer je prišel še drugi narednik iz Prekmurja, iz Murske Sobote. Naslednji dan se je priglasilo nekaj vojakov, ki so dobili vpoklic. Polovico poveljstva sem imel že zbranega in organiziranega. Uredili smo si pisarno. Začel sem proučevati mobilizacijsko knjigo, v kateri je bilo točno označeno, kateri vlaki bi morali priti v Ptuj in s kolikšnim številom rezervistov. Splošna mobilizacija je bila v teku in res so začeli prihajati vlaki, vsi s Hrvaškega in iz južnih predelov države. Vsi ti rezervisti so bili vpoklicani k pionirjem na Ptuj, kjer je bil nastanjen pionirski polk. Zvečer sem si ogledal še mesto, srečal nešteto znanih rezervnih častnikov in se zopet vrnil na postajo v službo. Vprašanje je bilo, kako se bomo prehranjevali in kje bomo spali. Tozadevno ni bilo še nič urejeno in začasno smo si pomagali tako, da smo šli za moj denar v gostilno. Naša prehrana bi se morala urediti pri pionirskem polku na Ptuju. Za prenočišče pa bi morali zase in za vojake poskrbeti poveljniki.

Bil sem v civilu, kajti uniform spričo nagle mobilizacije za nas še ni bilo. Pač pa so bili pionirji že vsi preoblečeni v uniforme. Do uniforme sem prišel tako, da sem jo kupil od rezervnega častnika, ki prejšnje ni več potreboval, ker

Moj brat in vojaške zadeve

Moj brat je bil vojaški strokovnjak, ki je pri svojem delu uporabljal matematiko, za katero se je zelo zanimal. Njegovo stališče je bilo, da današnje vojne nimajo nič več skupnega z nekdanjimi bitkami, ko sta dve vojski na bojišču trčili skupaj in po nekaj urah je bila zadeva končana: ali neodločeno ali pa je ena stran podlegla. Pri takih bitkah zelo pogosto ni odločala dobra oborožitev, pač pa velikokrat osebna hrabrost, iznajdljivost in prava taktika. Toda teh t.i. posameznih bitk, ki so odločale vojno, je bilo s prvo svetovno vojno konec. Avstrijski generali so še leta 1914 bili prepričani, da bodo vdrli v Srbijo, kjer bo prišlo do odločilne bitke med srbsko in avstrijsko vojsko; slednja bo seveda zmagala in zadeva bo končana.

Namesto tega je prišlo do dolgotrajne vojne. Zvrstila se je cela vrsta bitk, v katerih je enkrat ta, drugič oni zmagal, toda vojne še ni bilo konec.

Četniško vojskovanje v prvi svetovni vojni je mojega brata napotilo, da je za jugoslovanski generalni štab napisal razpravo o gverili. Po njegovem mnenju je bila gverila druga možnost za dolgotrajno vojno, kakršno pravilno vodijo poklicni vojaki. Pravilne, dolgotrajne vojne zahtevajo veliko gmotno pripravljenost, kar se je v prvi svetovni vojni popolnoma pokazalo. Vsa hrabrost ni pomagala nič, če ni bilo zadosti orožja in prehrane za vojake. Zato se je brat takoj po letu 1918 začel načrtno ukvarjati s problemom dolgotrajne vojne, ki zahteva dobro gospodarsko podlago. Ko se je pojavil hitlerizem in je bilo že jasno, da bo prišlo do vojnih zapletov, ki bodo trajali dalj časa, se je začel seznanjati z gospodarskim stanjem posameznih dežel, ker je menil, da samo gospodarsko čvrsta država lahko vodi vojno. Kdor pa gospodarsko ni močan, take so predvsem manjše države, mu preostane samo gverila, pri kateri so zahteve po materialu in vojaštvu manjše. Majhne in pogumne enote, četudi slabo oborožene, lahko povzročijo mnogo sitnosti velikemu in dobro oboroženemu nasprotniku. Vojaško sicer take enote ne morejo zlahka privedi do odločilnih uspehov, imajo pa lahko precejšen politični uspeh.

OBDOBJE PO 2. SVETOVNI VOJNI

Konec II. svetovne vojne

Dne 24. aprila so končno vkorakali zavezniki v Milano, ne da bi se tisti, ki so še dan prej vpili »Vinceremo«, sploh kaj upirali. Odpor so fašisti blagohotno prepustili Nemcem.²⁰⁵

Zame je bil 24. april zelo važen dan, kajti menil sem, da sem končno svoboden in da me nihče več ne more preganjati.

Milano je bil naenkrat poln italijanskih partizanov, kot da bi bili padli z neba. »Od kod za vruga so se vzeli?« sem se spraševal. Prišel sem v gostišče in ugotovil, da so vsi fašisti iz vojašnice »Muti«, ki so vsak večer prihajali v penzion, imeli okoli vratu rdečo ruto. Bilo mi je jasno: »Vsi fašisti so se čez noč prelevili v partizane.« Včeraj so še vsi kričali: »Duce, duce!« danes pa že: »Smrt duceju!« Lepše slike italijanske nestanovitnosti si nisem mogel predstavljati. Šel sem v sobo in začel premišljevat, kako to, da se znajo Italijani takoj prilagoditi in jim je samo po sebi razumljivo, da je še včeraj črni fašist danes že rdeči komunist.

Naenkrat pa so se odprla vrata in deset puškinih cevi je bilo naperjenih v moje prsi. V rokah so jih držali tisti, ki so vsak dan prihajali v penzijo kot fašisti.

»Roke kvišku!« Ubogal sem.

Eden izmed njih je stopil naprej in mi rekel: »Jaz, partizanski kapetan, vas aretiram, vi ste nemški funkcionar! Kje so vaše stvari?«

Pregledali so predale omare, našli denar in si ga prilastili. Eden mi je potegnil poročni prstan z roke. Drugi so mi segli v žepe in mi pobrali listino in druge stvari. Nato pa so mi ukazali: »Avanti!«

Hoteli so me odpeljati. Zavedel sem se, da mi bije zadnja ura. Gnali me bodo na dvorišče in me tam ustrelili. Tako so takrat delali po celem Milanu: v partizane preoblečeni fašisti so plenili, ropali in izvrševali smrtne kazni. Kaj storiti?

---

²⁰⁵ Avtor se je pri tem datumu očitno zmotil. Mussolini je namreč zapustil Milano popoldne 25. 4. 1945. Tistega dne in naslednje je v mestu prišlo do vstaje (26. do 28. aprila). Zavezniki so prišli v mesto 29. 4. 1945.

Skrivnostna knjiga

Totalitarni režimi 20. stoletja so cele rodove vzgojili v čaščenju nasilja. In posledice? Človeštvo je v tem stoletju podivjalo in posurovelo. Skrajneži raznih struj in barv tekmujejo med seboj, kdo bo iznašel in uporabil bolj nasilna sredstva. Kar so prejšnje generacije reševale z »duha bistrim mečem«, se danes rešuje s pištolami in razstrelivi, z ugrabitvami ljudi, s koncentracijskimi taborišči za prisilno delo, z zapiranjem v norišnice in še drugimi, na novo izmišljenimi nasilnimi sredstvi. Pridigarji totalitarnih idej danes žanjejo, kar so sejali. Res je, da vojne posurové ljudi, toda danes nas več kot štirideset let loči od druge svetovne vojne in vendar se človeštvo še ni pomirilo. Po celem svetu se pojavljajo žarišča oboroženih spopadov in povsod lahko ugotovimo, da imajo prste vmes totalitarni režimi ali gibanja. Njihov interes je, da se svet ne pomiri, čeravno se kar naprej govori o zmanjšanju napetosti v svetu in o sodelovanju.

Kje je izvor takih podivjanosti in surovosti, nam zelo nazorno predoči skrivnostna knjiga, ki se je pojavila na zahodu. Razmerje med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo je ozko povezano s Titovo osebo. Usoda je hotela, da Tito že od vsega začetka ni bil simpatičen Stalinu. Med drugo svetovno vojno Stalin jugoslovanskim partizanom ni hotel dati podpore. V začetku leta 1943 je Tito brzojavno vprašal Moskvo:

»Kaj res absolutno ni mogoče, da nam pošljete kako pomoč?«

Odgovor se je glasil, da zaradi nepremagljivih tehničnih težav to ni mogoče. Stalinova nenaklonjenost do Tita in njegovih partizanov se je še posebno stopnjevala, ko so Sovjeti na prošnjo jugoslovanskih komunistov prekoračili meje Jugoslavije in skozi severne predele gnali umikajoče se Nemce. Srečanje Titovih partizanov s sovjetskimi četami ni bilo prijazno, prej bi lahko rekli, da je bilo sovražno. Kjer so le mogle, so Sovjetske čete in pa njihovi poveljniki na zelo oduren način izkazovali svoje zaničevanje in prezir do Titove ljudske vojske in jih označevali kot capine in nedisciplinirane bandite. Ta prezir do Tita in njegove

Ustaši po 2. svetovni vojni

Ko govorimo o nasilnosti, posurovelosti in podivjanosti človeka v 20. stoletju, ne smemo pozabiti ustašev. Njihovih grozodejstev ne bom prikazoval in ponavljal, saj so predobro poznana.

Ustaši so bili verni učenci Hitlerjeve demonije. Leta 1945 je bilo z zmago zaveznikov konec Hitlerjevega nacizma. Na procesu v Nürnbergu je bilo obsojenih vsaj nekaj glavnih krivcev in s tem je bila z najvišjega mesta izrečena obsodba Hitlerjevih zločinov. Kasneje je bilo le še malo t.i. vojnih zločincev obsojenih na precej mile kazni, še več pa jih je bilo oproščenih. Tako je po vojni živelo v Nemčiji in Avstriji na tisoče vojnih zločincev, ki jim ni nihče sodil za njihova gnusna dejanja.

Na tisoče nacističnih zločincev je pobegnilo v razne dele sveta, koder so se potuhnili in le malo so jih odkrili. Vsi ti nacistični vojni zločinci so v tujini opustili organizirano politično delovanje, vendar so se med seboj podpirali in pazili, da jim ne bi mogli očitati kakšnega političnega delovanja.

Drugače pa je bilo z ustaši. Tudi teh je na tisoče zbežalo na Zahod v razne države, so pa tako predrzni, da se še pred obličjem celega sveta, ki jih zaničuje in obsoja njihove zločine, organizirajo v razne skupine in ne kažejo niti najmanjših znakov kesanja. Zlorablajo gostoljubnost in človekoljubnost zahodnega sveta ter v raznih ustaških in ustašoljubnih organizacijah glasno in predrzno zahtevajo ponovno ustanovitev NDH (Nezavisna država Hrvatska) s še večjim ozemljem, kakor jim ga je prisodil njihov vodja in učitelj Hitler.

V času svojega begunskega življenja sem imel priliko opazovati rovarjenje hrvaške emigracije. Ker sem dalj časa živel v Rimu, sem lahko dobil nekaj več vpogleda v to delovanje. V Rimu je namreč živel ustaški »Führer« dr. Draganović²²²,

---

²²² Dr. Krunoslav Stjepan Draganović (1903–1983) je bil rojen v Brčkem v Bosni. Za duhovnika Vrhbosenske nadškofije je bil posvečen leta 1928. V letih 1932–1935 je bil gojenec Zavoda sv. Hieronima v Rimu, kjer je študiral na Papeževem vzhodnem inštitutu. Po doktoratu se

*Naši hrvaški sosedge*²³⁶

Pod staro Avstro-Ogrsko smo kot sosedi Hrvatov čutili, da monarhija res obstaja iz dveh različnih državnih polovic. Vsaka polovica je imela svoj poseben ustroj. Madžari so strogo pazili, da ne bi prihajalo do ožjih stikov med prebivalstvom obeh polovic, posebno še zato, ker so imeli pod svojo oblastjo toliko tujih narodov. Tudi Slovenci smo imeli v Madžarski, to je v t.i. Prekmurju, precejšnjo manjšino, s katero tako rekoč nismo imeli nobenih stikov. Ker tamkajšnji Slovenci niso imeli slovenskih šol, je razumljivo, da so jezikovno ostali pri svojem starodavnem narečju. Občasno smo brali prekmurski list »Novine«, ki ga je izdajal župnik Klekl²³⁷ in je bil tiskan v narečju, ki je bilo nadvse izvirno in polno staroslovanskih izrazov. List je imel skromno vsebino, prinašal je predvsem cerkvene in krajevne novice.

Južneje od prekmurskih Slovencev smo imeli za sosede Medjimurce ter še naprej hrvaško Zagorje, kjer so govorili kajkavsko narečje, katero je bilo tako podobno narečju naših štajerskih kmetov, da ste komaj opazili razliko. Gospodarskih in kulturnih stikov je bilo malo ali natančneje povedano: praktično nič. Za to so seveda skrbele madžarske oblasti. Če ste šli pri Ormožu čez Dravo, ste se čudili,

²³⁶ Tudi tega poglavja ni v prvi izdaji Pe-fau. V rokopisu se je ohranil listek, verjetno urednikov, z naslednjim besedilom: »Po mojem bi vse to poglavje (strani 456–464 rokopisa) lahko brez škode za spomine odpadlo. V njem je veliko ponavljanja in izpade tudi sicer zelo pristransko.« V času prve izdaje je verjetno bila urednikova odločitev pravilna. V tej izdaji to poglavje objavljamo, ker se je v letih po razpadu Jugoslavije žal pokazalo, da Vauhnikovo stališče do hrvaške politike ni neutemeljeno. Pokazalo pa se je tudi, da so bili slovenski politiki v odnosu do Hrvaške zelo naivni, zaradi česar je Slovenija celo izgubila del ozemlja. Še več, izkazalo se je, da so tudi v času SFRJ deli slovenskega ozemlja bili nepravilno dodeljeni Hrvaški (npr. Štrigova, Savudrijski rt). Predvsem pa je Hrvaška ponovno izmenoma eno od rezil škarij, ki režejo po Sloveniji – enkrat v paru z Italijani, drugič pa z Avstrijci. Kot da bi se zgodovina ponavljala! Vsekakor lahko rečemo, da je Miloš V. zelo podrobno in temeljito spremljal hrvaško politično emigracijo.

²³⁷ Jožef Klekl (1874, Krajna – 1948, Murska Sobota) slovenski katoliški duhovnik, politik, nabožni pisatelj, založnik in urednik.

XX. stoletje: Zaton marksizma in komunizma

Marx, marksizem in »pe-fau« zdomci

Nemški pesnik Heine je že leta 1842 prerokoval, da bodo evropske vojne privedle do svetovne socialne revolucije; iz nje se bo porodila komunistična diktatura, ki bo spremenila človeštvo v »enako postrženo« in »enako meketajočo čredo« in »novo porajajoče se Nemčije se je treba bolj bati kot Svete alianse z vsemi njenimi Hrvati in Kozaki.« Po 140 letih smo »pe-fau« zdomci žive priče, kako se Heinejeve napovedi uresničujejo. Nemčija je postala svetova nevarnost, ko je leta 1870 premagala Francijo. Odtlej je posvečala vse svoje moči pangermanski osvojevalni politiki in imperializmu preko Bismarcka, Viljema II. in Hitlerja. Le skupni nastop preostalega sveta proti temu imperializmu je spravil nacizem na kolena in rešil svet. Toda po zatrtju nacizma sta se začela širiti sovjetski in kitajski komunistični imperializem. Med Kitajsko in Kubo je danes usmerjena poldruga milijarda ljudi k preroku Karlu Marxu, ki je pridobil več pristašev kot katera koli vera ali cerkev.

»Pe-fau« zdomci na Zahodu lahko nemoteno in brez strahu opazujemo gigantski boj, ki se po svetu bije med zahodno demokracijo in komunističnim totalitarizmom. Dokler sta sovjetski in kitajski komunizem predstavljala enoten politični blok in enotno ideologijo, sta bila za zahodno demokracijo silna nevarnost. Pojavil se je strah, da bo prišlo do tretje svetovne vojne in do končne odločitve, ali bo svet svoboden ali bo človeštvu zavladala totalitarna diktatura mračnjaštva in nasilja.

Ves zahodni svet in sploh vse svobodoljubno človeštvo si je oddahnilo, ko je prišlo do ideološkega razcepa med sovjetskim in kitajskim komunizmom. Imperialistične težnje enega in drugega so si v napoto in komunistična ideologija ima dve borbeni nasprotujoči si smeri, sovjetsko in kitajsko. O kitajskem marksizmu prodrejo v svobodni svet redke novice, tam je vse še zavito v gosto meglo mistike in tajnosti.

K bratovi knjigi spominov

Bratovi spomini so izšli v slovenščini pod naslovom *Nevidna fronta* in v nemščini pod naslovom *Memoiren eines Militärattaches*. Splošno je znano, da je bil moj brat Vladimir, generalštabni polkovnik, zelo uspešen vojaški ataše v Berlinu v letih 1938–1941, kasneje pa po Hitlerjevem napadu na Jugoslavijo v zelo nevarnih okoliščinah uspešen sodelavec zavezniške obveščevalne službe.

V Berlinu je bil nadvse dejaven, morda eden najdejavnějšíh vojaških atašejev, kar je bila splošna sodba njegovih kolegov in Nemcev. Prav gotovo ni bilo naključje, če se je jugoslovanski generalni štab odločil poslati v Berlin človeka, za katerega je vedel, da bo mož na mestu, posebno v tako težkih časih, ko je bil v Nemčiji na oblasti Hitler, ki je spravil ves svet iz ravnovesja.

Bratovo delovanje v Berlinu in kasneje v Ljubljani sem mogel opazovati od blizu. V Berlinu sem bil vsako leto pri njem po več tednov na obisku.

Preden nadaljujem, naj povem, da je bil moj brat vojak-znanstvenik, ki je živel samo za svoj poklic kot vojaški strokovnjak. Bil je doma v vsej svetovni vojaški literaturi in bil tudi plodovit vojaški pisec. Jugoslovanska vojaška literatura je objavila mnogo njegovih člankov pod raznimi psevdonimi, še več člankov pa je izšlo pod imeni raznih njegovih predpostavljanih, katerim je napisal članke, da so jih lahko objavili pod svojim imenom.

Napisati kaj o vojaških zadevah je bilo zanj malenkost. Ko so se širile po Jugoslaviji »strelske družine« in so se tudi v Sloveniji razmahnile, sem kot podpredsednik slovenskih strelskih družin naprosil brata, naj napiše strokovno knjigo o streljanju. Že po nekaj mesecih sem dobil čez 200 strani dolg rokopis s številnimi ilustracijami, ki je bil zrel za takojšen tisk. Kot pisec se je podpisal »Marko Strelec«. Predložil sem rokopis osrednjemu odboru strelskih družin v Beogradu. Da ni izbruhnila vojna, bi ta knjiga izšla.

Brat je vojaško znanost povezal z drugo znanostjo: matematiko. Bil je izvrsten matematik in tako je njegovo vojaško znanje temeljilo predvsem na natančnih

okupacijo je pomagal vsem, ki so trpeli zaradi nje, komunistom pa je delal še posebej velike in dragocene usluge, pač po navodilih Angležev, ki so se odločili v Jugoslaviji podpreti komuniste.

Moj brat, admiral Canaris in Schellenberg²⁵⁹

Po propadlem poskusu zarote in atentata na Hitlerja dne 20. julija 1944 je Gestapo med ostalimi zarotniki aretiral tudi admirala Canarisa. Pri zaslišanju je Canaris prišel v roke gestapovskega komisarja Huppenkothena, ki je Canarisa s posebno naslado mučil. Med zasliševanjem je kričal na njega naj prizna, da je polkovniku Vauhniku dal obvestilo, da bo 6. aprila 1941 Jugoslavija napadena in Beograd bombardiran. Pri mučenju je Huppenkothen Canarisu razbil nos in golega so ga vlekli na morišče, kjer je Canaris moral poriniti glavo skozi odprtino in na drugi strani ga je čakal krvnik, ki ga je zadavil z vrvjo. (Glej knjigo: Karl Heinz Absagen: *Canaris*, Union Deutsche Verlagsgesellschaft, Stuttgart 1950.)

Tako je Gestapo šele po štirih letih prišel na to, da je bil Canaris v zvezi z mojim bratom. To se je izkazalo tudi na nürnbeškem procesu proti vojnim zločincem. Med gradivom iz procesa sem našel tudi spis vojaškega sodišča, v katerem je bila razprava o državnem tajniku von Weizsäckerju²⁶⁰. Bil je obtožen tudi za to, da je pripravljajl vojno proti Jugoslaviji. Sodišče je ugotovilo, da je bil von Weizsäcker, sicer prvi državni tajnik v zunanjem ministrstvu, v zvezi z admiralom Canarisom, s katerim sta sodelovala pri rušenju nacističnega režima, ter da očitek glede Jugoslavije ni upravičen. V spisu je še pisalo, da je preiskava, katero je Gestapo²⁶¹ vodil proti Canarisu po njegovi aretacija, pokazala naslednje. Pri Canarisu so našli zapiske na listkih, ki jih je nedvomno popisal on. Na enem od teh listkov je Canaris zaznamoval, da se je takoj, ko je izvedel za Hitlerjevo

²⁵⁹ To kratko poglavje je avtor pisal v bolnišnici tik pred smrtjo in ni bilo del rokopisa za prvo izdajo.

²⁶⁰ Ernst Freiherr von Weizsäcker (25. 5. 1882 – 4. 8. 1951); nemški diplomat in politik. V letih od 1938 do 1943 je bil državni tajnik v zunanjem ministrstvu, od leta 1943 do 1945 pa nemški veleposlanik pri Svetem sedežu.

²⁶¹ Gestapo = **Geheime Staatspolizei** (Tajna državna policija) je bila uradna tajna policija nacistične Nemčije. Po ustanovitvi leta 1934 jo je vodil SS voditelj Heinrich Himmler na položaju šefa nemške policije (Chef der Deutschen Polizei). Od septembra 1939 naprej je bila v pristojnosti RSHA (Reichssicherheitshauptamt = glavni varnostni urad rajha) ter je veljala za sestrsko organizacijo SD (Sicherheitsdienst = varnostna služba) in tudi kot podurad SiPO (Sicherheitspolizei = varnostna policija).

Zadnja postaja

Več kot 700 let sta bila cela srednja in severna Nemčija, pri čemer razumemo obe današnji Nemčiji²⁶⁵, ozemlje, kjer so prebivala razna slovanska plemena. Ta prostor se razteza od najsevernejšega nemškega mesta Lübeck – pri Slovanih Lubica – ob vsej severni obali obeh današnjih Nemčij daleč v notranjost obeh držav, in sicer še globoko pod Berlin tja do češke meje. Razna slovanska plemena so prišla na ta prostor v času, ko je propadal rimski imperij.²⁶⁶ Takrat so se mnoga ljudstva in plemena začela premikati iz vzhoda proti zahodu, kar zgodovinarji označujejo kot preseljevanje narodov.²⁶⁷ Okoli 5. stoletja po Kristusu so

²⁶⁵ Po končani 2. svetovni vojni je bila Nemčija do leta 1990 razdeljena na Zvezno republiko Nemčijo (povojno ameriško, britansko in francosko zasedbeno območje), ki je pripadala zahodnem svetu ter na Nemško demokratično republiko (povojno sovjetsko zasedbeno območje), ki je bila sovjetski satelit.

²⁶⁶ Glej »Der Spiegel« št. 51/2009.

²⁶⁷ V tem delu lahko avtorju oporekamo navajanje teorije o preseljevanju narodov. Gre za teorijo, ki je nastala v skladu s potrebami velenemštva in je bila pri nas žal kasneje uporabna tudi za potrebe »jugoslovenizacije Slovencev«. Ker zgodovino pišejo zmagovalci in narekujejo vladarji, se je pač ukoreninila kot doktrina v vsej Srednji Evropi in tudi drugod. Teoriji so številni oporekali že na samem začetku, vendar brezuspešno zaradi moči institucij. V zadnjih 30 letih so se zadeve močno spremenile in pojavili so se številni raziskovalci in zgodovinarji, ki so teorijo preseljevanja brez težav ovrgli in dokazujejo prvobitnost slo-venetskega (vendskega – obstaja več poimenovaj) prebivalstva na ogromnem predelu Evrope, med katerega sodi področje iz tega zapisa. Predvsem za preseljevanje narodov (mimogrede: gre za ljudstva – narodi naj bi se izoblikovali mnogo pozneje) ni nobenih dokazov. Teorija preseljevanja narodov že z logičnim sklepanjem laika meji na znanstveno fantastiko. Prvič: od kje naj bi se naenkrat vzela taka množica ljudi, da bi v 100 ali 200 letih popolnoma zasedla pol Evrope, poimenovala v svojem jeziku celotno ozemlje, kot da pred njimi ne bi bilo nobenega. To ozemlje očitno ni bilo prazno, sicer Rimljani ne bi imeli potrebe po gradnji raznih limosov in obrambi pred vpadi od zunaj. Iz novejše zgodovine vemo, da so naseljenci v Ameriki v veliki meri iztrebili prvotno prebivalstvo, vendar obdržalo se je ogromno njihovih zemljepisnih imen. Seveda se ljudje, ljudstva narodi od nekdanjih iz raznih vzrokov (presežki prebivalstva, naravne nesreče, podnebne spremembe idr.) selijo (migracije), taka paketna selitev, kot jo zagovarja teorija selitve narodov, pa je nedokazana in blago rečeno tudi malo verjetna. Vznemirljivo, žalostno pa je dejstvo, da uradna, akademska

PRIČEVANJA O MILOŠU VAUHNIKU

Moj oče

Moj oče je zadnjih osem let svojega življenja preživel z menoj in mojo družino v Wolfsburgu v takratni Zahodni Nemčiji. Pred tem je prebival v Rimu, kjer je rad živel in delal, predvsem zadnja leta, ko je končno opravljal službo, ki mu je bila všeč; bil je napovedovalec slovenskih poročil pri RAI (Italijanska radiotelevizija). Sam je tudi prevajal in pisal besedila. Včasih je »mimogrede« med poročili pozdravil svoja dva vnuka v Wolfsburgu. Poleg tega je redno objavljala članke v emigrantskih časopisih. Ko je zbolel za rakom na glasilkah, bolezen je k sreči uspešno prebolel, se je končno odločil za pokoj – pri osemdesetih! Preselil se je k nam v Wolfsburg in prvič v svojem življenju sem živela skupaj z očetom vse do njegove smrti. Tako sta moja dva sinova, Metod in Matej, živela z njim pod isto streho več let kot kdajkoli do tedaj. Ko je pred nacisti pobegnil v Ljubljano, sem bila še predšolski otrok; že od rojstva sem stanovala pri stari mami, ki je za mene vedno bila mama; moja mati je žal pri mojem porodu umrla. Moj oče je torej stanoval v svojem stanovanju v Maistrovi ulici, mi pa (moj otek in mama – torej moj dedek in babica) na Glavnem trgu v Mariboru. Oteka je leta 1943, med alarmom, ko smo bežali v klet, zadela kap. Držal me je za roko, ko sva odhajala iz stanovanja, zgrudil se je ob meni, bila sem z njim, ko je izdihni. Z mamom sva konec vojne dočakali v Jakobu, v Slovenskih goricah, skupaj z našo Pepco, ki je že pred mojim rojstvom prišla v hišo za gospodinjo in zvesto ostala pri nas do svoje smrti leta 1948. Njena brezpogojna lojalnost do mame in njena naklonjenost in ljubezen do mene, mi bosta za vedno ostali v spominu. Dobro se spominjam dneva, ko je bilo vojne konec, kako so lačni bolgarski vojaki, naši osvoboditelji, zleknjeni ležali na travniku pred našo hišo in hlastno jedli in pili vse, kar smo jim dali.

Vrnile smo se v naše precej poškodovano stanovanje v Tyrševi ulici, kamor so nas preselili Nemci, ker je bilo stanovanje na Glavnem trgu za nas manjvredne Slovence preveč razkošno. Vsega hudega je bilo zdaj konec, nestrpnost in z veseljem sem začela čakati, da se moj atek vrne. Žal zaman.

Pri štiridesetih letih sem nenadoma končno dobila očeta in tista neizmerna, goreča želja, ki me je spremljala vsa moja otroška leta, vso mojo mladost, namreč živeti z njim pod isto streho, se je, sicer pozno in ne brez težav, končno uresničila. Jaz sem imela svoje življenje, svojo družino, svoj poklic, svoje navade, svoje prijatelje, svoje konjičke. Pri vsem tem je moj oče igral zelo pomembno vlogo, čeprav vedno iz ozadja in na daljavo. Vendarle sem zdaj zelo hvaležna za ta skupna leta, četudi sem takrat večkrat tarnala. Desetletja je živel sam. Bil je v vsakem pogledu »samec« s svojimi navadami in muhami. Z mojim možem Marjanom in z mojima sinovoma se je takoj sijajno razumel, saj ga niso nikoli niti poskušali »vzgajati«, dočim sem jaz vendarle, vsaj do neke mere, skušala uskladiti njegovo in naše življenje. To so bile v glavnem nepomembne stvari, ki so se tikale vsakdanjega življenja, ki jih je ali s humorjem sprejel ali enostavno prezrl in čeprav nisem odraščala v njegovi prisotnosti, sva si bila tako blizu, da te težave niso obremenjevale najinega odnosa. Najine medsebojne naklonjenosti to ni niti malo omajalo. Tudi to ne, da sem bila od otroštva vajena, da je bil fizično odsoten, da je preko pisem bolj ali manj uspešno usmerjal mojo vzgojo in da je bil nekako vedno prisoten s svojimi nasveti, s svojimi zahtevami pa tudi s svojo skrbjo, s svojo nadvse požrtvovalno finančno pomočjo, ki je bila zanj v tistih težkih povojnih časih gotovo velik problem. Ampak popolnoma mu nisem nikoli odpustila, da ni bil pri meni, ko sem ga tako zelo potrebovala.

Vedno sem vedela, da smo mi, moja dva fanta, moj mož in jaz, njegova glavna opora. In vendar je živel nekako za sebe, delovno aktiven in poln načrtov do svojega zadnjega dne. Tedaj je tudi nastajala ta knjiga, o kateri smo se z njim veliko pogovarjali. Razen tega je bil moj oče nekakšen dopisni član te človeške družbe. Dopisoval si je z vsem svetom, neumorno odgovarjal na pisma, pisal različne članke za razne emigrantske časopise npr. za South Slav Journal. Teme so bile ali politične ali pa zgodovinske. Bilo pa je še nekaj, kar je igralo osrednjo vlogo v njegovem življenju. To je bila zapuščina njegovega brata Vladka. Sam je že v Rimu prevedel Vladkovo knjigo v slovenščino, jo priredil in poskrbel za njeno izdajo v slovenščini, potem v nemščini, in še v srbohrvaščini. Do svoje smrti se je neumorno ukvarjal z Vladkovo usodo in njegovim tragičnim življenjem in mu v tej knjigi tudi posvetil posebno poglavje. Toda, ker je bil brat poklicni vojak, je bil moj oče mnenja, da so bili bratovi politični nazor, njegova vizija o samostojni Sloveniji v svobodni Evropi (če je o tem sploh kaj vedel) čista utopija. V pogovorih je večkrat dejal, kako pameten

in plemenit je bil Vladko, da pa o politiki ni imel pojma. Gotovo bi danes, če bi še živel, z veseljem priznal, da se je glede tega motil. Če bi mu bila dovolila, bi me bil takoj vpregel v svoje delo, kot sekretarko, prevajalko, kot »Mädchen für alles«. Želel si je, da bi jaz prevedla Vladkovo knjigo v angleščino. Moje življenje pa je teklo po svoje, z družino, s precej napornim poklicem, s športnimi dejavnostmi, s svojimi pogledi na svet. Vsi mi okoli njega smo, glede na takratno politično situacijo, bili mnenja, da je to, s čimer se on ukvarja neke vrste »Beschäftigungstherapie«. Že kmalu po njegovi smrti pa sem spoznala, da temu le ni bilo tako in da to njegovo uporno poslanstvo ni bilo zaman. To je tudi eden od vzrokov, da jaz danes pišem te vrstice. V nekem pismu, ki ga je pisal sošolcu Maksu Šnuderlu, sem zasledila pripombo, da smo tipična begunska družina, ki skromno živi v tujini. To je veljalo za njega, ne pa tudi za nas. Z možem sva se, silom prilike, po tehtnem premisleku odločila, da ostaneva v Nemčiji in da bova tam živela in tako se je tudi zgodilo, ne da bi bilo govora o integraciji ali celo o asimilaciji. Niti trenutek se nisva bala, da bova zaradi tega izgubila najino istovetnost. Svojo preteklost in svoje korenine nosiš v sebi in, če v življenju spoznaš še nekaj novega, te to obogati. Za mene je bilo to življenje dvoživke, to svobodno gibanje v dveh kulturah, ki niti nista tako različni, vedno zanimivo. Zavedam pa se, da so bile moje možnosti znatno boljše od očetovih. Z možem sva dobro obvladala jezik, v poklicu se takrat, ko sva midva zapustila Slovenijo, ni bilo tako težko uveljaviti. Živela sva v svobodnem svetu in v srečni zvezi; po štirih letih sva imela tudi dva zdrava sinova. Ko je režim v Jugoslaviji nekoliko zrahljal svoje vajeti, smo se prvič po petih letih odpravili na počitnice v Maribor, k moji tašči, ki nas je bila zelo vesela, ki pa se nikakor ni mogla sprijazniti z našo odločitvijo, da živimo v Nemčiji. Zelo dobro sem jo razumela; jaz sem si vsa otroška in dekliška leta želela, da bi se moj oče vrnil domov, ona pa je pogrešala svojega sina. Želela si je tudi videti, kako njena vnuka rasteta in se razvijata. Na srečo smo od tedaj vsako leto prebili počitnice v Jugoslaviji, deloma tudi pri tašči, ko se je naša finančna situacija izboljšala, celo dvakrat na leto. Mi smo torej v relativno mirnih časih živeli v tujini, obdržali pa smo stike z družino, s prijatelji, dobro smo poznali razmere v domovini. Za mojega očeta vse to ne velja.

Kot je razvidno iz knjige, je moj oče preživel dve svetovni vojni, njegovo življenje je potekalo v težkih vojnih časih, njegova pripoved se tudi konča kmalu

po koncu druge svetovne vojne, ko je bil uslužbenec pri IRO. Zadnja leta, ki jih je preživel v Wolfsburgu so Vendi res postali njegov novi konjiček.

Iz njegovih pričevanj sem spoznala, da je tudi on po svoje prispeval k temu, da danes živimo v miru, da nam ni treba plačevati krvnega davka, ki ga je plačala njegova generacija. On si je izbral to življenje, ker druge izbire zanj ni bilo, čeprav so mu prijatelji dobronamerno svetovali naj se vrne domov. Ostal je pokončnega duha, prav nič zagrenjen, neumorno je pisal in govoril svojo *antiquirano* slovenščino, ki je zvenela malo po prleško, zanimalo ga je vse, kar je bilo kakorkoli v zvezi s slovanstvom. Vendar pa mislim, da si ni ničesar želel bolj, kot rehabilitirati svojega brata in živeti v Sloveniji, kjer je pač bil doma in kjer je zdaj tudi pokopan. Verjel je, da je to kar dela prav, bil je prepričan, da se bodo časi spremenili, čeprav tudi on ni imel jasne predstave o tem kdaj in kako se bo to zgodilo. Žal ni živel dovolj dolgo, da bi te spremembe doživel.

Mene osebno najbolj veseli to, da sta moja sinova nekaj časa odraščala ob njem, da sta ga spoznala z vsemi njegovimi vrlinami in slabostmi, da je z njima govoril izključno slovensko, da ju je marsičesa naučil, kar se meni ne bi bilo posrečilo, da sta bila deležna njegovega humorja, da ju je ljubil in onadva njega. Za vse to sem mu večno hvaležna.

Hvala atek!

Mi ne živimo v preteklosti, ampak preteklost živi v nas.

Štefka (Vaubnik) Mikluš

Srečanje z Milošem Vauhnikom

Dr. Miloš Vauhnik, Sokol in Maistrov borec za severno mejo, je bil dober prijatelj mojih staršev. Z mojim očetom sta sodelovala v Slovenski demokratični stranki v emigraciji, kjer je bil Vauhnik član izvršnega odbora. Veliko je pisal v Sokolski vestnik, ki ga je izdajal Dušan Svetič v Milwaukeeju v ZDA. Na svoje stroške je organiziral tudi kovanje Sokolskih spominskih medalj in medalj za Maistrove borce. Slednje so v tistih časih morali vtihotapati v krsto vsakemu Maistrovemu borcu, ki je preminil, kajti komunisti niso dovoljevali omembe takšnega udejstvovanja.

Leta 1962, ko sem bil v Oxfordu v Angliji, sem imel več priložnosti obiskati celino ob priliki kakšne strokovne konference. Tako sem prišel tudi v Rim, kjer je prebival Miloš Vauhnik. Takrat je ravno umrl neki papež in je bilo v Rimu več turistov kot po navadi. Nastanil sem se v manjšem hotelu in odposlal pismo na Vauhnikov naslov. Takrat namreč še ni bilo toliko telefonov in tudi nisem vedel, da je njegov naveden v telefonskem imeniku. K sreči je pismo takoj dobil in že drugi dan so mi v hotelu povedali, da mi je telefoniral in sporočil svojo številko. Takoj sem ga poklical in domenila sva se za obisk. Ko sem prišel do velike stanovanjske hiše, v kateri je stanoval, me je hišnikov fantek pred hišo vprašal, koga iščem. Še predno sem utegnil odgovoriti, mu je njegova mati rekla, da mora upoštevati, da niso vsi ljudje v Italiji Italijani. Povedal sem koga iščem in dobil pojasnilo. Vauhnik je stanoval v pritličju, v skromnem, skoraj asketsko opremljenem stanovanju. Bil je zdrav in čil ter me je ljubeznivo sprejel. Pogovor je nanesele tudi na obiske, ki jih je občasno dobival iz Jugoslavije. Tako mi je pripovedoval, kako ga je enkrat obiskal nečak, ki je nekaj časa skrivnostno pripovedoval, da mu mora nekaj silno važnega povedati. Izkazalo pa se je le, da mu je UDBA naročila naj malo vohlja, kaj dela njegov stric. Vauhnik se je temu smejal in ga vprašal, če misli, da on tega ne ve. Potem sva šla malo po Rimu, kjer mi je pokazal razne stvari, ki niso ravno na seznamu

turističnih privlačnosti, kot na primer del vatikanskega obzidja, kjer so fašisti vdrl v Vatikan in ga nekako zasedli, s čemer so zelo užalili papeža. Pogovor je tudi nanesel na dr. Ljudevita Pivka, ki je med prvo svetovno vojno odprl Italijanom avstrijsko fronto pri Carzanu na Južnem Tirolskem, česar pa Italijani prav po figarsko niso znali izrabiti. V Rimu je našel italijanskega obveščevalnega oficirja Pettorelli-Lalatto, ki je pri tem podvigu sodeloval s Pivkom. Cesare Pettorelli-Lalatta ga je bil zelo vesel, rekoč, da je vsak prijatelj dr. Pivka tudi njegov prijatelj. Pettorelli-Lalatta je bil napisal knjigo *L'Occasione perduta*, ki pa je bila takoj po koncu prve svetovne vojne prepovedana in jo je lahko izdal

Miloš Vauhnik s člani Jugoslovanskega sokola v svobodnem svetu na grobu Miroslava Tyrša, ustanovitelja sokolskega gibanja, julija 1982.

šele po koncu druge svetovne vojne, ko je Italija postala svobodna.¹ Knjigo mi je Vauhnik pozneje ljubeznivo poslal v darilo. Pozneje sem imel priliko ter si ogledal območje okoli Carzana in kraje, ki jih opisuje Pivko. Ugotovil sem, da se nekateri domačini nekoliko spomnijo takratnih dogodkov. Vendar, razen spominske plošče nekemu italijanskemu oficirju, ki jo je tam po svoji lastni

¹ Knjiga je izšla pri založbi Ugo Mursia Editore iz Milana leta 1967 ter očitno še vedno vzbuja zanimanje, saj je bila leta 2007 ponatisnjena.

neprevidnosti izkupil, ni nobenega uradnega spomenika na carzanski dogodek. Seveda, ko pa so se Italijani tam tako nečastno izkazali.

Po teh pogovorih je končno povedal, da se morava posloviti, ker je bil čas, da gre nekoga inštruirat v nemščini. Da bi si izboljšal zaslužek, je namreč tudi zasebno poučeval.

Po vrnitvi v Ameriko sem predlagal uredniku Svetliču, naj bi Sokolski vestnik izrazil Vauhniku priznanje za njegovo obširno udejstvovanje pri reviji, toda Svetlič je bil mnenja, da je to prostovoljno delo in da bi morebitne nagrade bile neumestne, ker bi s tem prezrli druge sodelavce. Bilo pa je mogoče urediti nekaj neodvisno od Sokolskega vestnika, na žalost še daleč ne toliko, kot bi bilo primerno.

Čez nekaj časa je neki uspešni hotelir v Rimu izrazil željo, da bi postal član izvršnega odbora Slovenske demokratske stranke. Miloš Vauhnik, odvetnik Boris Sancin iz Trsta in mnogi drugi člani stranke so temu zelo nasprotovali in bi odstopili iz odbora, če bi bilo ugodeno temu možakarju, ki je že poprej poskušal priti v izvršni odbor Slovenske ljudske stranke.

Moji starši so Vauhnika zadnjič videli, ko je leta 1982 ob priliki sokolskega zleta na Dunaju vodil Sokole v Oetz, da so se poklonili na grobu ustanovitelja Sokola Miroslava Tyrša. Žal tej slovesnosti nisem mogel prisostvovati. Takrat je Vauhnik že živel v Nemčiji, odkoder nas je pretresla vest, da je podlegel za poškodbami avtomobilske nesreče.

Vlado Bevc

Spomin na Miloša Vauhniko

V dneih od 15. do 20. oktobra 1979 je bilo doslej največje slovensko romanje v Rim. Začelo se je dan pred prvo obletnico izvolitve papeža Janeza Pavla II. za Petrovega naslednika. Srečanja s prvim slovanskim papežem se je v Avli Pavla VI. udeležilo kakih 5.200 vernikov iz Slovenije, zamejstva in zdomstva.

Tega dogodka nisem hotel zamuditi. Kljub temu, da se je skupina Tržačanov in Goričanov odpravila v Rim z avtobusom, sem potoval sam, da bi se prosto premikal, saj sem imel v načrtu še nekaj: srečanje z dr. Milošem Vauhnikom. Že nekaj časa sem mu hotel postaviti vrsto vprašanj o bratu, polkovniku Vladimirju Vauhniku, njegovem obveščevalnem delu in usodi njegovih tržaških sodelavcev, ki me je močno pritegnila.

Takrat so bili v rimskem telefonskem imeniku še njegovo ime, naslov (Via Pulci 36) in telefonska številka. Ko sem jo enkrat zavrtel, mi je tuj glas povedal, da že nekaj let živi pri hčerkinini družini v Nemčiji, a da se bo vrnil v Rim zaradi vseslovenskega romanja. Ko se je res pojavil v »večnem mestu«, sem ga poklical in takoj je pristal na mojo prošnjo, da bi se srečala.

V torek, 16. oktobra 1979, sem se zvečer odpeljal z vlakom iz Trsta v Rim, naslednje jutro sem ga s postaje Termini obvestil, da sem dospel, in okoli 9. ure me je tam dohitel. Predlagal je, da na prostem sedeva k mizici bara nasproti postaje. Nekaj sva naročila in se začela pogovarjati – on star 84, jaz 25 let. Ko sem prvič pogledal na uro, je kazala 15.50! Skupaj sva se zadržala še dobre pol ure. Visok in suh je moral po tako dolgem sedenju razgibavati noge, da je ujel ravnotežje in da je mladostno odbrzel po opravkih. Na avdienci naslednjega dne ga v množici nisem uzrl.

To je bilo edino najino srečanje, vendar izredno doživetje! Stiki so se potem nadaljevali po pošti do nekaj dni pred njegovo smrtjo, ki je nastopila 19. maja 1983 v Wolfsburgu, potem ko ga je decembra 1982 povozil avtomobil, v drugačni obliki pa še naprej prek družine njegove hčerke Štefke in zeta Marjana Mikluša.

Med njuno in mojo družino, ki je nastala leta 1980, se je namreč razvilo lepo prijateljstvo.

Pravzaprav sem Miloša Vauhnika nevede srečal že enkrat prej. S skupino študentov teologije in drugih rimskih Slovencev je 18. aprila 1971 z Molièrovimi Skapinovimi zvijačami gostoval na odru Marijinega doma v Ul. Risorta v Trstu, kjer sem bil kot takorekoč doma, saj smo imeli skavti, pri katerih sem bil dejaven, tam svoj sedež. Srečeval pa sem ga tudi kot avtorja člankov in esejev v Klicu Triglava, Sokolskem vestniku in drugih zdomskih publikacijah.

Na pogovor v Rimu sem prišel z napisanimi vprašanji, ki sem mu jih izročil. Obširno mi je govoril o bratu Vladimirju, ki ga je visoko cenil in ga imel rad. Za eno izmed svojih življenjskih nalog je imel obrambo njegovega dobrega imena in ovrednotenje njegovega dela, saj je Vladimir Vauhnik od vojnih časov pa do danes za mnoge izjemna osebnost, za mnoge pa tarča sumničenj, očitkov in podtikanj. Bil pa je tudi velik častilec generala Rudolfa Maistra, bister opazovalec političnega dogajanja, človek z jasnim mnenjem o preteklosti in o sodobnih ideologijah.

Vsebino pogovora sem si zvečer na kratko zapisal, čez nekaj mesecev pa mi je dr. Vauhnik na vprašanja odgovoril še z značilnim več strani dolgim pismom, gosto tipkanim do desnega roba in preko njega ... Takih pisem je bilo še nekaj, saj sem ga kar naprej kaj spraševal, pošiljal pa sem mu tudi novice o starih znancih, kake izrezke in fotokopije.

Na srečanju v Rimu in potem v pisмениh stikih, sem dr. Miloša Vauhnika spoznal kot zelo inteligentnega in razgledanega moža. Bil je protikomunist, liberalni politik, a osebno veren, velik humanist, realist s pesimističnimi odtenki, velik slovenski narodnjak, štajersko prekaljen v izkušnjah s ponemčevalci in nacistično peto kolono, a tudi velik Jugoslovan. Nobenega razumevanja ni kazal za kosovske Albance, tudi glede nekaterih drugih tem je znal biti zelo oster. Kako bi spremljal »slovensko pomlad« ne vem, a mislim, da podobno kot nekateri njegovi somišljeniki, ki sem jih poznal: z vsem srcem so podprli ne le demokratizacijo, temveč tudi osamosvojitve, in v spremenjenih razmerah zaradi konca hladne vojne opustili bojazen, da bi samostojna Slovenija med sosedi, ki jih pač ima, ne mogla obstati.

Že v Rimu mi je povedal, da je napisal avtobiografijo, ki ob osebnih doživetjih in opisu bratovega dela podaja vizijo XX. stoletja kot stoletja, ko človeka in skupine sumničiš in sovražiš zato, ker niso tvojega političnega prepričanja. Zanj je z drugo svetovno vojno dokončno zašel svet humanizma, celo nekakšnega

vojaškega kavalirstva. Nastopil je čas sestavljanja spiskov za likvidacije, podlosti vseh vrst, ogromnih ekoloških problemov. Silnice evropske zgodovine XX. stoletja je videl v pangermanizmu, panslavizmu in marksizmu, bal se je temne prihodnosti, a verjel, da bodo te silnice naposled propadle.

Za objavo spominov dolgo ni našel založnika, naposled se je zanje tudi po posredovanju njegovega prijatelja inž. Borisa Sancina zavzela Goriška Mohorjeva družba, vendar so bili za urednika predolgi, v nekaterih delih za slovenske bralce v Italiji manj zanimivi. Še nekaj dni pred smrtjo, 3. maja 1983, mi je v rokopisnem dopisu tožil, da mora še krajšati tipkopis, čeprav ga je skrajšal že za četrtno ... Opozarjal pa me je, da je predelal poglavje o bratu Vladimirju, ker je v nemških arhivih našel novo gradivo o njegovem delu, ko je bil ataše v Berlinu: »Napravil sem veliko napako, da sem se tako pozno spomnil, da bi bilo potrebno malo povohljati po nemških arhivih. Tako sem zadnji dve leti bil v arhivih v Nürnbergu, v Koblenzu in v Bonnu in našel zanimive, da, senzacionalne stvari.«

Ti podatki so najprej izšli kot dodatek k izdaji bratovih spominov v srbohrvaškem prevodu pri založbi Iskra v Münchnu. Tudi za natis te knjige si je dolgo prizadeval, a ga ni dočakal, ker je izšla leta 1984. Po njegovi smrti je tudi delo za izdajo njegove avtobiografije Pe-Fau in XX. stoletje zastalo. Znova je steklo zlasti na pobudo njegove hčerke Štefke. V nekoliko skrajšani in lektorirani obliki je pri Goriški Mohorjevi družbi izšla v dveh zvezkih v letih 1988 in 1989 ter doživela lep sprejem.

Od takrat so se razmere ponovno močno spremenile, zanimanje za dogodke, ki jih opisuje knjiga, in za razmišljanja, ki jih spremljajo, pa je ostalo in je mogoče celo naraslo. Zato je nova, celovita izdaja, opremljena s koristnimi opombami založbe, zelo dobrodošla.

Ivo Jevnikar

Nekaj misli o knjigi

Knjiga Miloša Vauhnika je v precej skrajšanem obsegu izšla leta 1989 pri goriški Mohorjevi družbi. Od nove izdaje se razlikuje po uredniškem izboru besedila, saj je bil v prvi izdaji poudarek na spominih, kar pove že naslov takratne izdaje: PEFAU SPOMINI. Pri branju neokrnjene Vauhnikove knjige pa zlahka ugotovimo, da ne gre toliko za spomine, ampak za politični opis 20. stoletja. Tak je bil očitno tudi avtorjev namen, saj se izvirni naslov glasi *PeFau (in) skozi XX. stoletje*.

Za novo izdajo smo uporabili celoten izvirni rokopis ter knjigo poimenovali tako, kot je bil določil pisec. Izpustili smo le nekaj neposredno ponavljajočih se drobcev. Delo je bilo dokaj zahtevno. Jezik v rokopisu je včasih starinski, saj je avtor izgubil živi stik s slovenščino že nekaj desetletij prej, preden se je lotil pisanja spominov. Uporabljal je tudi precej t.i. »jugoslovenskih« izrazov, ki so jih v slovenščino uvajali v obdobju troimenega naroda. Pri prilagajanju sodobni slovenščini smo v glavnem upoštevali lektorske rešitve za prvo izdajo, vendar smo pogosto pustili izvirno besedišče, saj bi sicer izgubili vsebinsko izrazne tančice, ki jih sodobna, a žal tudi osiromašena slovenščina, ne pozna več. Če bi besedilo dosledno posodobili, bi izgubilo barvitost in pripovedno moč. Miloš Vauhnik je pač sodil v pokolenje ljudi s klasično humanistično izobrazbo. Enakovredno je obvladal vsaj dva jezika, če ne štirih – pa še latinščino bi morali prišteti zraven. Šolal se je v časih, ko v šolah ni bilo kompromisov glede znanja in zato te, v nasprotju s današnjim časom, niso proizvajale polizobražencev.

Pričujoči zapis o knjigi je nedvomno oseben in marsikdo bo knjigo dojel popolnoma drugače. Ob pripravljanju sem moral rokopis prebrati kar nekajkrat, a se mi je vsakokrat zdelo, kakor da ga berem prvič. Kot že rečeno, je v knjigi pravzaprav malo spominov. Zdi se, kakor da Vauhnikova doživetja služijo le za podlago pripovedi o njegovem političnem doživetju v 20. stoletju. Če bi hoteli knjigo razčlenjevati, bi nastala še ena debela knjiga. Zato je najbolje, če se omejimo na domnevo, da je bil namen Vauhnikovega pisanja posredovati sporočilo nam,

znanem. Vauhnikov opis 20. stoletja in v njem pestre slovenske zgodovine, bi morali, v skladu z latinskim izrekom »Historia vitae magistra«, poznati najprej tisti, ki odločajo o slovenski usodi. V človeški zgodovini namreč ni prostora za nevedneže in lahkoverneže. Žal moramo ugotoviti, da smo Slovenci največ napak v zgodovini naredili prav zaradi neupoštevanja zgodovinskih izkušenj in posledičnega ponavljanja napak. Seveda bi bilo prav, da bi jo prebrali tudi drugi, saj bi potem marsikateri dogodek lahko drugače razumeli.

Miloš Vauhnik je prvih 23 let živel v Avstro-Ogrski in doživel njen konec. V opisu tega dela se ta ne razlikuje prav veliko od dejstev, ki so jih zapisali zgodovinarji. Če je Miloš Vauhnik že leta 1916, na fronti v Rusiji, resnično verjel v možnost, da se bo uresničil stavek *Austria esse delendam*, mu moramo priznati izjemen politični dar. A kljub temu ne bi mogli reči, da je Avstrijo sovražil. Do konca je vztrajal v njeni uniformi ter doživel razpust vojske v Beljaku. Je morda edini Slovenec, ki je opisal ta dogodek. Dobre strani, ki jih pripiše Avstriji, odkrito pogreša v kasnejših državah. Po drugi strani pa sta mu SHS in kraljevina Jugoslavija, ob vseh znanih napakah, prinesli tisto, za kar je bil prikrajšan v Avstro-Ogrski državi.

V njegovem zapisu o 1. svetovni vojni ne izvemo kaj veliko vojaškega, zato pa toliko več o takratnih razmerah. Bil je npr. poveljnik minometnega oddelka, pa se mu ni zdelo potrebno povedati modela minometa. V slovenski književnosti je Vauhnikova knjiga verjetno najbolj švejkovski opis 1. svetovne vojne. Kdove, ali se je Vauhnik že med vojno resnično obnašal kot Švejk, ali pa je takratne dogodke tako videl šele v času pisanja spominov? Kot »kadet aspirant« se je šolal dlje in več kot običajno. Vendar skoraj gotovo je bil res eden od Švejkov 1. sv. vojne, saj se sicer ne bi mogel celo leto izogibati odhodu na fronto. Kako mu je uspelo, da v vsem času, ki ga je preživel na fronti, ni izstrelil niti enega naboja? Opiše le nekaj dogodkov iz bojišča in iz njegove pripovedi izvemo, da je samo enkrat neposredno sodeloval v boju, ko so na ruski fronti osvajali prazen hrib. V zadnjem letu vojne ga kljub temu zadene drobec granate, k sreči s srečnim koncem. Zato pa toliko bolj pristno opiše svoje zdravljenje v bolnišnici na Dunaju. Prva svetovna vojna je bila verjetno zadnja, v kateri so članice cesarske družine negovale ranjene vojake. Morda je prav izkušnja v bolnišnici ter dejstvo, da ga je negovala habsburška nadvojvodinja, krivo, da pravzaprav z naklonjenostjo in pomilovanjem opisuje rajnko Avstrijo. Predvsem pa njenih dobrih strani nikoli ne zanika! Kdor je služil jugoslovansko vojsko si niti ne more predstavljati, da ga ni vse do konca nihče v avstrijski vojski vprašal, kaj je po narodnosti. V nasprotju s tem si bil v jugoslovanski vojski za oficirje na vsakem koraku »Slovenac«.

Nedvomno bi Slovence v Avstro-Ogrski čakal narodni konec, če ne bi bilo 1. sv. vojne ter avstrijskega poraza. Ali si lahko sploh predstavljamo, kaj bi v primeru zmage počeli Vsenemci in Madžari? V opisih 1. sv. vojne pa zgodovinarji zanemarjajo naslednje dejstvo. Slovenci smo med njo pridobili vojaške kadre, izkušnje in samozavest. Frontna avstrijska vojska je nameč že od leta 1915 slonela na nepoklicnih oficirjih. Tudi praktično vsak Slovenec, ki je imel vsaj srednjo šolo, je med vojno postal vsaj poročnik, saj vojaške šole v nadaljevanju vojne niso nikdar nadomestile izgube večine aktivnih častnikov že v prvih mesecih vojne.

Brez njih bi bil tudi general Maister nemočen. Ob prevratu so bili prav ti mladi, a v bojih prekaljeni častniki odločilni, da so se Slovenci lahko učinkovito uprli Nemcem na Štajerskem. Brez tega dejanja bi se slovensko ozemlje tako skrčilo, da Slovenija nikdar ne bi mogla postati samostojna država. Kar smo leta 1918 izpustili iz rok, je ostalo za zmeraj nemško. Vauhnik torej sodi v generacijo, ki je v prevratnih dneh novembra 1918 postavila prave, otipljive temelje za današnjo samostojno Slovenijo.

Zaradi tistega, kar je doživel prej in potem, seveda kot najlepše podaja obdobje življenja v predvojni Jugoslaviji. V tem pokaže svojo veličino, saj kljub preštevilnim slabostim ugotavlja, da je Jugoslavija prinesla Slovincem narodno svobodo. Slabosti, ki jih ne zanika, so zanj manj pomembne od tega, saj bi se jih po njegovem mnenju dalo odpraviti, vendar tudi pove, da je bilo za to premalo časa. Če smo vsaj malo objektivni, moramo priznati, da Slovenija brez te vmesne postaje najbrž nikdar ne bi postala samostojna država.

V času, ko so naši zgodovinarji morali pisati o puču 27. marca 1941 tako, kot jim je narekovala komunistična oblast, Vauhnik opiše dogodke take kot so dejansko bili. Pritrditi mu moramo, da je vojna prišla ravno v času, ko je vse kazalo, da se bodo razmere v Jugoslaviji uredile na bolje. Namesto tega je izbruhnila 2. sv. vojna in domoljub, demokrat Vauhnik je moral za zmeraj zapustiti rodni kraj.

Med vojno ostaja trden v svojih načelih in se ne pusti zapeljati sladkim besedam komunistov. Je realist in v nasprotju s številnimi drugimi hitro prepozna bistvo boljševistične revolucije, ki ga ni zapeljala, čeprav je bila mikavno preoblečena v narodnoosvobodilni boj. Borisu Kidriču, enemu od najpomembnejših voditeljev revolucije, brez ovinkarjenja pove, da pozna namere komunistov ter, da z njimi ne bo sodeloval. Zato, zavedajoč se kaj ga čaka, pravočasno zapusti Slovenijo. Postane eden od slovenskih »ahasverjev« in življenje dopolni v tujini, ne da bi še kdaj živ prestopil prag svoje domovine.

Nedvomno se je pravilno odločil. Sedaj, ko so razkrite skoraj vse grozljive okoliščine revolucije, ki se je skrila za oz. si prisvojila narodnoosvobodilno hotenje

Slovencev, se ne motimo zelo, če ugotovimo, da si je z odhodom v tujino rešil življenje. Le z veliko sreče bi preživel vojno in predvsem čas po njej. Najmanj, kar bi se mu zgodilo, bi bila obsodba na enem od povojnih montiranih sodnih postopkov, na katerem bi ga v najboljšem primeru obsodili kot narodnega izdajalca na dolgoletno zaporno kazen, še bolj verjetno pa kar na smrt. Seveda, če bi imel srečo in bi ušel zunajsodnemu pospravljanju nasprotnikov v kočevska brezna, Hude jame in podobna morišča v prvih tednih po koncu vojne.

Miloš Vauhnik sklene spomine kmalu po 2. sv. vojni. O svojih zadnjih 40 letih življenja ne pove skoraj ničesar, razen da zadnja leta preživlja pri hčerki v Nemčiji. S tem še enkrat dokaže, da bistvo njegove knjige niso spomini, da ne rečemo osebne dogodivščine. Pomembneje se mu zdi spregovoriti o Hrvatih, Srbih, hrvaški politični emigraciji ter predvsem o svojem bratu Vladimirju, ki je v slovenskem časopisju občasno še vedno predmet namigovanj in podtikanj.

Posebej zanimiv je prav gotovo njegov zapis o Lovru Kuharju – Prežihovem Vorancu, čigar politično delovanje je še vedno skrivnostno in skoraj neraziskano.

Ob koncu vojne je torej Miloš Vauhnik izbral med svobodo in domovino. Tu najdemo podobnost z izrekom dr. Avgusta Sfiligoja: »Kjer sem svoboden, tam sem doma.« Po letu 1945 sta bili njegov dom Italija ter nekaj let pred smrtjo Zahodna Nemčija, nobena pa domovina. V nasprotju z večino povojnih političnih beguncev ni postal državljan nobene države, v kateri je bival.

Kot idejni nasprotnik je bil v domovini obsojen na »Damnatio memoriae«. Tako njegovo ime komaj zaznamo v zapisih o medvojnem Mariboru. Miloš Vauhnik je umrl preden je bilo to prekletstvo izbrisano, vendar ga tudi režim, ki ga je izrekel, ni za dolgo preživel. In temu režimu je precej časa pred ostalimi in zelo natančno napovedal konec. Manj kot 10 let po njegovi smrti se je železna zavesa v Evropi dvignila in komunistični režimi so kot domine popadali na smetišče zgodovine.

Glede na težave, ki nam jih je prinesel prehod iz totalitarizma v demokracijo, lahko rečemo, da je komunizem trajal vsaj dvajset let predolgo. Kot emigrant je bil Miloš Vauhnik eden od predstavnikov demokratične Slovenije, ki so jo tvorile, poleg emigrantov, še demokratične organizacije Slovencev v Italiji in Avstriji. Ko je bila leta 1990 vzpostavljena demokratična večstrankarska politična ureditev, le-ti niso mogli učinkovito priskočiti na pomoč mladi demokraciji, saj jih je večina že pomrla, preostali pa so bili že prestari.

V razmerah, v katerih je živel in z izkušnjami do začetka 2. sv. vojne, je Miloš Vauhnik do konca videl Jugoslavijo kot pravi dom Slovencev. V skladu s takratnimi razmerami se je upravičeno bal, da Slovenija sama ne bi mogla obstati. V

tem se je razlikoval od brata Vladimirja, ki je zagovarjal samostojno Slovenijo v okviru srednjeevropske federacije. Razlike med njima so bile verjetno posledice osebnih izkušenj. Vladimir Vauhnik je medvojna leta preživel na generalštabnih zadolžitvah v Beogradu ter je tako lahko veliko bolje spoznal Srbe in prepoznal smer, v katero je vodila državna politika. Tega Miloš, bivajoč neposredno na meji z Avstrijo oz. Nemčijo in pod pritiskom nemške manjšine, ki je še vedno gospodarsko obvladovala Maribor, ni mogel zaznati, predvsem pa se je bal, da Slovenci brez pomoči velike države ne bomo vzdržali pritiska iz severa. Lahko pa se pridružimo domnevi Iva Jevnikarja, da bi se, s svojim izjemnim politično-analitičnim darom, ob slovenski pomladi pridružil številnim svojim somišljenikom in podprl prizadevanja za samostojno Slovenijo.

Vauhnikova Jugoslavija je propadla zaradi zunanjih dejavnikov, socialistična pa je razpadla, gnila od znotraj, sama od sebe.

Že nepopoln pogled v njegove povojne stike pokaže, da jih je imel do zadnjega dne življenja s podobno mislečimi po vsem svetu. Najtesnejše stike je imel s tistimi, s katerimi ga je povezovala pripadnost sokolskemu gibanju. Vendar se v svojih stikih ni idejno omejeval, saj je dobro vedel, da demokracija ne temelji na idejnem enoumju. Do konca je bil t.i. štajerski liberalec in ne ozkosrčni liberalec, ki ga, kot pozneje komuniste, žene le sovraštvo do t.i. klerikalcev (cerkve). Stike je imel tako s člani predvojne SLS, kot tudi s člani JNS oz. kasneje emigrantske SDS, to je z vsemi, ki so si prizadevali za demokratično Jugoslavijo.

Že v marcu 1946 so se v taborišču Riccione v Italiji zbrali zastopniki vseh naprednih, demokratskih frakcij predvojnih strank ter sklenili, da se združijo v enotno *Slovensko demokratsko stranko* (SDS). Dokončno je bila SDS ustanovljena s sporazumom pristopnih članic dne 26. 3. 1947. Miloš Vauhnik je že v Riccioneju postal član začasnega odbora SDS ter nato njen dejavni član do svoje smrti. V nasprotju s *Slovensko ljudsko stranko* (delovala je pretežno v Argentini), ki se je ob slovenski osamosvojitvi uradno združila s Slovensko krščansko demokratsko stranko, pa je *Slovenska demokratska stranka* v emigraciji preprosto ugasnila, saj nobena novoustanovljena slovenska demokratična stranka ni zmogla takega koraka.

Na simbolni ravni je torej Miloš Vauhnik premagal boljševisistično-komunistično diktaturo (ter pred tem še ostale totalitarizme), ran, ki jih je bila prizadela slovenskemu narodu pa si le-ta še desetletja ne bo mogel pozdraviti. Za tovrstne rane obstaja na videz preprosto, a zelo dolgotrajno zdravljenje: spoznavanje resnice. Morda bo tudi ta knjiga vsaj malo prispevala k temu.

Stanislav Kodrič.

A

Abakumov, Viktor Semjovič 442
Abdul Hamid II, sultan 63
Absagen, Karl Heinz 505
Aćimović, Dragan R. 284
Aćimović, Milan 332, 338
Adams, Henry 13
Adenauer, dr. Konrad 372
Adler, dr. Friedrich 200
Ährenthal, grof Alois Lexa von 18, 19, 57, 58,
59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72
Alanbrook, general 345
Aleksander I. Karadjordjević, kralj 89, 292,
307, 308, 310, 315, 316, 317, 319, 320, 324,
325, 330, 340, 361, 454, 471
Aleksander, knez 351
Alferi 332
Amalrik, Andrej Aleksijevič 485, 488
Andrássy, grof Gyula 56, 61
Andrejka, Jernej 56
Andrić, dr. Ivo 348, 354
Andrzejewski 485
Anić, major Ante 500, 504
Antić, minister dvora Milan 339
Antonov, general Aleksej I. 345
Appony, podpolkovnik grof 210, 215, 216, 218
Aradžanski, Mileta 447
Armuth, zdravnik 186, 189
Arnejc, prof. latinščine 38
Artuković, dr. Andrija 313
Ašič, notar 194
Attems, Ottokar Maria grof 27, 28, 268, 269
Auffenberg pl. Komarów, Moritz baron 83
Avšič, Davorin 260

B

Badoglio, Pietro 168
Barle, dr. Janko 396
Barthou, Louis 317, 319, 321, 322, 323
Basariček, dr. Djuro 300
Battisti, Cesare 132, 133
Bauer, Lucija 49
Bebler 169

Begović, Josip 316
Behrens 485
Belić, Jovo 94
Belousova, Pelagija Denisovna 49
Below, Otto von 156, 203
Beneš, Edvard 177
Berchtold, grof 59
Berg, mariborski žid 43
Berlinguer, Enrico 485, 486, 487
Bernardi, Friedrich von 23
Bernhard Henry Levy 486
Bethmann Hollweg, Theobald Theodor
Friedrich Alfred von 75
Bevc, Ladislav 406
Bevc, Vlado 528
Bierman 485
Bijedić, polkovnik 458
Bismarck, Otto von 11, 12, 15, 16, 59, 368,
369, 475
Bissolati, Leonida 175
Blaženović, Mate 444
Bloch-Baumann 485
Boheman 344
Böhm-Ermolli, Eduard von 87
Bonifacij, sv. 516
Borojević de Bojna, Svetozar 85, 109, 113,
219, 220, 471
Boura, poročnik 154
Brandenburg, Joachim von 517
Bratina, Valo 255
Braunlich, pastor 21
Brenčič, dr. Radovan 255
Brenčič, gostilničar 39
Brežnjev, Leonid 8, 442
Broz, Mišo 48
Broz, Žarko 49
Brudermann, Adolf von 85
Brudermann, Rudolf von 85
Brusilov, Aleksej Aleksejevič 119, 121, 122,
141, 142, 199
Budak, dr. Mile 332
Budisavljević, dr. Srdjan 260, 334
Buisson, minister 323
Bukovski 485, 488

- Bülow, Knez Bernhard Heinrich Karl Martin von 17, 59, 62, 65, 70
 Buston, brata 303
 Bžik, Mijo 318
- C**
- Cadorna, Luigi 156, 157, 159
 Cambon, Paul 69
 Campbell 390
 Canaris, admiral Wilhelm 495, 496, 505, 508, 509, 510
 Capello, Luigi 157
 Carillo Solares, Santiago 485, 486, 487
 Cartwright, sir Fairfax Leighton 70
 Cavour, Camillo 438
 Cerjak, Dominik 259
 Christian Jambet 486
 Churchill, sir Winston 71, 344, 345, 346, 350, 351, 352, 356, 357, 358, 359, 360, 366, 383, 388
 Ciano, Gian Galeazzo 318, 326, 330, 332, 333, 336, 337, 338, 353
 Ciliga, dr. Ante 456, 459, 460
 Cincar-Marković, Aleksandar 333
 Clemenceau, Georges 60, 171
 Condret, podpolkovnik 323
 Copland, miss 29
 Cvetković, Dragiša 327, 333, 334, 353
 Czaki, grof 338
 Černozemski, Vlada = Kerin, Veličko (Georgiev) Dimitrov 318
 Červinka, Vincenc 198
 Čolnik, gostilničarka 43
 Čuš, Hedvika 255
 Čubrilović, dr. Branko 334
- D**
- Daix, Pierre 486, 487
 Dajko, Peter 273
 Dalton, Hugh 344
 Danilevskij, Nikolaj Jakovljevič 73, 74
 Dankl pl. Krásni, Viktor Karl grof 83
 D'Annunzio, Gabriele 180
 Davidović, Ljubomir 302, 465
 D'Azeglio, Massimo 438
 Debray, Régis 486
 De Gaulle, general Charles 357
 De Polo, župan 164
 Desbons, odvetnik 324
 Detela, stotnik 275, 276
- Dimitrijevič, Apis - Dragutin 89
 Disraeli, Benjamin 66
 Dollfuss, dr. Engelbert 262
 Dorozmal, Josip 445
 Draganović, dr. Krunoslav Stjepan 449, 451, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459
 Drašković, Maxo pl. 270
 Drinković, dr. Mate 290, 471
 Dubček, Aleksander 485
 Dušan Silni, car 287
- E**
- Ebert 493
 Ebner, vojak 128
 Eden, Antony 344, 346, 389
 Edvard VII. 60, 66
 Eiletz, Silvin 283
 Eisinger, vojak žid 134, 135
 Engels, Friedrich 484
 Enoh, Anica 30
 Etna, Donato 180
- F**
- Farkaš, Jože 446
 Ferdinand, bolgarski knez 63
 Fermevc, odvetnik 51
 Feuchtenegg, Ernst Ritter Seidler von 202
 Filipovič. Andrej 446
 Filipovič, general Josip 56, 471
 Fink, razrednik dr. 41
 Finzi, Cesare Petorelli Lalatta 151, 170
 Forbach, avstr. poslanik 18, 19, 69
 Fraccaroli, Arnaldo 82, 83, 91, 94, 96
 Franceschini, Bruno 132
 Franc Ferdinand 23, 76, 86, 292
 Franc Jožef I., cesar 14, 15, 56, 58, 59, 60, 63, 68, 71, 75, 84, 92, 127, 161, 167, 192, 199, 200, 355, 379, 425
 Franco, Francisco 376
 Frank, dr. Josip 426
 Frank, Liborius Ritter von 83, 87, 91, 92, 180
 Freytag, nadporočnik 140, 142, 143
 Friderik III., cesar 379
 Friderik, nadvojvod 85
 Frideriku II., kralj 289, 369
 Friderik Veliki, kralj 368, 369
 Friedjung, Heinrich 18, 19, 204
 Frisch, dr. 189, 190
 Funder, urednik Reichspost 19

G

Gaj, Ljudevit 288
 Gajšek, Božidar 259
 Galy, polkovnik 320, 323
 Gapon, ruski pop 456
 Garašanin, Ilija 288, 293, 294
 Garibaldi, Giuseppe 438
 Gavrilović, Milan 338
 Geographus Bavarus 514
 Georges, general 321, 322, 323
 Gerasimović, M. 319
 Giolitti, Giovanni 330
 Giraud, Henri-Honoré 357
 Glazer, Janko 40, 259, 260, 273
 Glucksmann 486
 Göbbels, Joseph 349, 373
 Goethe, Johann Wolfgang von 518
 Golc - Jojo, Josip 501
 Gömbes 338
 Göring, Hermann 333, 379, 502
 Gorše, France 249
 Grasselli, dr. 279
 Gregorič, dr. Danilo 348
 Gregorjenko 485
 Grey, sir Edward 70
 Grol, Milan 353
 Grusač, Jovan 445
 Guaccioli, marchese 235
 Guy Lardreau 486

H

Haas, Herta 48
 Haas, odvetnik 47
 Hahrlich 485
 Halifax 390
 Harrison, H. D. 335
 Hart, Liddell 345
 Hartman, Bruno 259
 Hassel, poslanik 335
 Hašek, Jaroslav 106
 Havel, Vaclav 485
 Havemann 485
 Havliček, vojak 130
 Heeren, von 352
 Hefer, dr. Stjepan 450, 459
 Heine, Heinrich 475
 Helen, Erzherzogin (nadvojvodinja) 190, 194
 Henderson, angleški poslanik 329
 Hennig von Jessen, Christian 518, 520
 Henrik, princ, brat Viljema II. 16

Herder, Johann Gottfried 514
 Herriot, minister 323
 Herrisch, Robert 265, 266
 Heydrich, Reinhard 379, 509
 Heydrich, Sarah 379
 Himmler, Heinrich 507, 509
 Hindenburg, Paul von 109
 Hirschl, praporščak 210
 Hitler, Adolf 16, 21, 37, 55, 71, 108, 181, 262, 263, 264, 266, 272, 273, 316, 317, 325, 331, 333, 334, 335, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 350, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 361, 363, 365, 366, 367, 369, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 381, 382, 383, 384, 385, 387, 388, 389, 392, 398, 406, 408, 409, 417, 426, 427, 429, 434, 449, 463, 464, 475, 489, 492, 493, 494, 496, 497, 498, 499, 500, 505, 506, 508, 509, 510, 521
 Hoffmann, general Max 160
 Hohnjec, dr. Josip 239
 Holik, polkovnik 239, 251
 Honka, nadporočnik 115, 116
 Horstenau, Gleise von 71
 Hortstein, Lothar von 88
 Horthy, admiral Miklos 498, 499
 Hötzendorf, grof Franz Conrad von 69, 75, 85, 197, 198, 219
 Hoyos, Alexander Graf von 75
 Hrdlička, narednik 101, 103, 104, 105, 107, 108
 Hren 79, 80
 Hren, Vilko 259, 260
 Hren, Zmago 249, 260
 Hribar, Ivan 192
 Hruščov, Nikita Sergejevič 443
 Hübl 485
 Huelgehrdt, general 245
 Hughes, David Edward 216
 Huppenkothen, Walter 505

I

Ilič, nadporočnik profesor 145
 Ilić, general Bogoljub 353
 Ilić, Milorad 92
 Inzaghi, grof in grofica 28, 268, 270
 Irgolič, odvetnik 52, 53
 Izvolški, Aleksander Petrovič 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 71

J

- Jahimovič 485
 Jakovljevič, Vojislav 507
 Jaromir, knez 515
 Jean-François Ravel 486
 Jeglič, Anton Bonaventura 192
 Jelačić, ban Josip 177, 287, 288, 289, 464
 Jelić, dr. Branko 317, 451, 452, 453, 459
 Jelić, Ivan 459, 460
 Jerovšek, Anton 41, 45
 Jerovšek, dr. 239
 Jeschonnek, Hans 377
 Jevnikar, Ivo 531
 Jevtić, Boško 326, 329
 Jiresch, major 113
 Johann Mecklenburški, škof 514
 Jovanović, AO general 471
 Jovanović, Radivoje 443
 Jovanović, Slobodan 353, 355
 Jurčec, Ruda 27, 31, 451
 Jurij, kentski vojvod 388
 Jurišić, vojvoda 89
 Juritsch, odvetnik 47
 Jutta, gospa 509

K

- Kac, zobozdravnik 104
 Kaloper, nadporočnik 101, 103, 104, 110
 Karadjordjevič, knez Djordje 66, 67
 Karadžić, Vuk 288, 469
 Kardelj, Edvard 280
 Karl, cesar 177, 197, 200, 201, 202, 207, 208, 221, 229, 261, 358
 Karl Štefan, nadvojvod 86
 Keitel, feldmaršal Wilhelm 508
 Kelemina, Jakob 29
 Kerin, Veličko (Georgiev) Dimitrov 318, 319
 Ketteler, nemški poslanik v Pekingu 17
 Khuen-Héderváry de Héderváry, grof Károly 291
 Kidrič, Boris 280, 402
 Kinderlen-Wächter, Alfred von 69
 Kisiljevski 485
 Klekl, Jožef 461
 Klobasa, sošolec 44
 Klofač, Václav Jaroslav 207
 Klojčnik 420, 421
 Kluge 495
 Kocourek, stotnik 145, 146, 147
 Koderman, odvetnik 46

- Kodolitsch, polkovnik 236
 Kohout 485
 Kolarič, Anton 32
 Koloman, ogrski kralj 285
 Kolskovski 485
 König 357
 Konstantinovič, dr. Mihajlo 334
 Koppitsch, M. 269
 Korošec, dr. Anton 193, 202, 207, 271, 309, 314, 329, 333, 334
 Kossuth, Lajos 291
 Kovačić, dr. 239
 Kovačić, Nikola 460
 Kozak, poročnik 148
 Krajnc, Mirko 507
 Kralj, Mijo 318, 319
 Kramář, Karel 61, 197, 199, 207
 Kramberger, rez. nadporočnik 396
 Kraner, Andreas 270
 Kranjec, nadučitelj 24
 Krčevinac, dr. 92
 Krebs, stotnik 210, 214, 215, 490
 Kreisky, Bruno 518
 Krek, dr. Miha 333
 Kriškovič, profesor 257
 Krleža, Miroslav 470
 Krnjevič, dr. Juraj 315, 359, 450, 451, 459, 460, 468
 Kuhar, Alojzij 283
 Kuhar, Lovro 277, 278, 279, 280, 281, 283
 Kulmer, grof 288
 Kulovec, dr. Franc 342
 Kupnik, odvetnik 47
 Kvaternik, Eugen 318, 319, 471
 Kvaternik, Slavko 471

L

- Laginja, Matko 290
 Lampe, (Frančišek) 192
 Langer, nadporočnik 131, 134, 138, 139
 Lang, rabelj Johann 133
 Laval, Pierre 330
 Lebrun, Albert François 323
 Lederhas, nadporočnik 244
 Lenin, Vladimir Iljič 235, 426, 481, 487, 521
 Lequart, profesor 322
 Leskovar, dr. Josip 39, 46
 Levy, B. H. 488
 Ley, Robert 379
 Liebknecht, Karl 494

Lintner, Rupert 260
 Lloyd George, David 171
 Logar, dr. Josip 507
 Lorković, Ivan 290
 Lotarinški, Karl 470
 Luburić, Vjekoslav 451, 459
 Ludendorff, general von 160
 Lukacs 485
 Luthar, Oto 276
 Luxemburg, Rosa 494

M

MacLeanu, Fitzroy 345, 357
 Maček, dr. Vlatko 304, 313, 314, 326, 327,
 329, 332, 333, 334, 335, 337, 351, 451, 459,
 463, 474
 Mafalda, hessenska kneginja 181
 Maister, general Rudolf 25, 226, 227, 228,
 233, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 245,
 247, 248, 249, 254, 274, 278
 Maistre, general Paul 236
 Majek 485
 Majski, sovjetski poslanik 357
 Malparte, Curzio 182
 Mameli, italijanski poslanik 352, 353, 354,
 355, 356
 Mannstein 495
 Máo Zédōng 484, 486
 Marchais 485, 486, 487
 Marčinko, Dragotin 260
 Marija Karadjordjević, kraljica 323
 Marija Terezija, cesarica 58, 289, 369, 470
 Marinković, Vojislav 328
 Marković, dr. Laza 334
 Marković, poročnik 230
 Markov, rusinski poslanec 7
 Marras, general Luigi Efsio 343
 Marx, Karl 464, 475, 477, 478, 479, 480, 481,
 482, 484, 487, 488, 521
 Masaryk, Tomáš Garrigue 19, 177, 299
 Matanović, feldmaršallajtnant 113, 114
 Medvedev 485
 Medzelevski 485
 Mesaroš, Lidija 446
 Meško, Franc Ksaver 259
 Meštrović, Ivan 176
 Metternich, kancler knez 288
 Mickl, Johann 245
 Mihael Vauhnik, oče 27, 30, 31, 46, 51
 Mihajlov 318

Mihajlović, Draža 359
 Mihaljević, narednik 393
 Mihanović, Antun pl. 463
 Mijatović, Čeda 308
 Mikluš, nadporočnik 117, 120, 124
 Mikluš (Vauhnik), Štefka 525
 Milch, Erhard 379
 Miles, Sherman 246
 Miličević 319
 Miloschitsch, Michael 269
 Milovanović, Milovan Dj. 60, 68, 69
 Mirković, general Bora 336, 349, 387
 Miselj, Vladimir 501
 Misić, dr. August 507
 Missia, Jakob 269
 Mišić, vojvoda Živojin 89
 Mitrović, Andro in Ančica 255
 Modrinjak, I. 270
 Mukolovecky, I. R. 51, 54
 Müller 485
 Münzenberg, Willi 486, 487
 Murko, Anton 273
 Murray, Gilbert 303
 Mussolini, Benito 55, 151, 161, 172, 180, 182,
 262, 313, 316, 317, 325, 330, 331, 332, 335,
 337, 338, 339, 340, 342, 343, 347, 352, 353,
 354, 356, 387, 415, 434, 463, 521
 Mžik, podpolkovnik 210, 214, 490

N

Nagy, Imre 485
 Napotnik, Mihael 45, 77
 Nemo, Philippe 486
 Nicolson, Arthur 70
 Niemer, policijski inšpektor 260
 Nikola, črnogorski knez 67
 Nikolajević, veliki knez Nikolaj 199
 Nikolaj I., car 289
 Nikolić, Vinko 456, 458
 Ninčić, Momčilo 352, 353, 354, 387, 465
 Nitti, Francesco Saverio 180
 Nograšek, Jožef 507
 Noske 493
 Novak, Helena 36
 Novaković, Stojan 69
 Novak, sodni nadsvetnik 51
 Nowy Wallersberg, Nives 373
 Nučić, Hinko 254

O

Obrenović, Milan 292
 Obrenović, Miloš 293
 Olga, kneginja 351
 Opačić, kapetan P. 446
 Oreb, Petar 316
 Orlando, Vittorio Emanuele 178
 Orlov 485
 Orosel, odvetnik 47
 Ošoinig, Franz 269
 Oster, Hans 493, 498
 Otto Habsburški 358, 359, 360, 457
 Oznatič 272

P

Pabst, Waldemar 387, 493, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 509
 Pajnhart, solicator 47
 Pandurović, Milivoje 507
 Pantić, Aleksandar 507
 Papgos, general 341
 Passy, polkovnik von 187
 Pašić, Nikola 67, 177, 178, 204, 233, 234, 294, 297, 302, 303, 308, 329, 331, 465
 Pavelić, dr. Ante 72, 180, 182, 313, 316, 317, 318, 319, 332, 335, 337, 340, 342, 357, 426, 450, 451, 452, 457, 459, 463, 464, 467
 Pavle Karadjordjević, knez 325, 326, 328, 331, 332, 334, 335, 338, 339, 340, 341, 342, 344, 346, 347, 351, 352, 387, 388
 Pavlović, polkovnik 89
 Pečovnik, dr. 490
 Pelikan 485
 Perčec, Gustav 317, 318
 Pergar, Milka 445
 Perišić, major 342
 Peršuh, kurat 211
 Petacci, Clara 415
 Pétain, maršal Philippe 321, 323
 Peter II. Karadjordjević, kralj 350, 357
 Peter I. Karadjordjević, kralj 57, 68, 93, 168, 233, 260
 Petitti di Roréto, Carlo 168
 Petorelli Lalatta, Cesare 150, 151, 152, 153, 161, 166
 Petričević, dr. Jure 460
 Petrović, vojak C. 445
 Piollet 324
 Pipus, dr. 46
 Pirjevec, Jože 206

Pirnat, Nikolaj 248
 Piročanac, Milan 294
 Pivko, dr. Ljudevit 31, 149, 151, 152, 162, 167, 168, 176, 238, 462, 472
 Ploj, Miroslav 39, 54
 Podgorska, Vika 255
 Pogačnik, dr. Frido 507
 Pogačnik, Josip vitez 192
 Pogorelec, Jelka 318
 Poillet, Jules 320
 Polić, profesor 257, 258
 Porolić 92
 Pospišil, Zvonimir 318
 Potiorek, Oskar 83, 87
 Potočnik, Dragan 238
 Pourtalès, Friedrich Graf von Pourtalès, Friedrich Graf von 62, 63
 Prepeluh, Albin 220, 238
 Prestor, Ciril 276
 Prežihov Voranc 113, 275, 281, 282, 283
 Pribičević, Svetozar 260, 290, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 305, 313, 314
 Pribislav, knez 515
 Princip, Gavrilo 76
 Protić, Stojan 176, 233, 308, 465
 Pupis, major 354, 356, 388
 Putnik, vojvoda Radomir 85, 89

R

Račić, Puniša 297, 300, 305
 Radetzky von Radetz, Grof Johann Josef Wenzel 99, 164, 435, 471
 Radić, dr. Stjepan 153, 168, 169, 171, 177, 180, 260, 294, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 305, 307, 313, 325, 463, 464, 465, 466, 467, 474
 Radić, Pavel 300
 Radulović, Dušan 445
 Radzivil, knez 86
 Rainer, nadvojvod 473
 Rajačić, srbski patriarh 287
 Rajh, Mirko 472
 Rajić, Ivan 318
 Rajšp, Milan 259
 Rakež, zdravnik v Šmarju 51
 Rakuša, Metod 472
 Rant, kurat 211
 Rašin, Alojz 198
 Ravnik, koncipijent 79, 80, 81
 Rehar, Radivoj 259

Resel, poslanec socialist 46
 Ribbentrop, Joachim von 339, 499
 Ribnikar, Vladislav 92
 Ristić, Jovan 294
 Roatta, general Mario 343
 Robak 518
 Robič, Franček 40, 260
 Roosevelt, Theodor 22, 345, 359, 360
 Rosenberg, Alfred 332
 Rosenfeld, ptujski trgovec 394
 Rosina, dr. Franjo 46, 51, 77, 79, 239, 244
 Rundstedt, feldmaršal Gerd von 495

S

Sabata 485
 Saharov, Andrej 485
 Salis-Seewis, grof Ivan 471
 Salvator, nadvojvod Leopold 473
 Sarkotić, general 472
 Sarrault, Albert 321
 Sartre, Jean-Paul 488
 Saxo Grammaticus 516
 Schalek, odvetnik 106
 Scheiner, Josip 197
 Schellenberg, Walther Friedrich 505, 506,
 507, 508, 509, 510
 Schönburg-Hartenstein, Alois von 210, 218,
 220, 221, 222, 223, 224
 Schönerer, Georg Ritter von 12, 20, 21, 22
 Schratt, Katarina 200
 Schultze 518
 Schuschnigg, Dr. Kurt von 263
 Schwanebach, carjev svetovalec 58
 Seidler von Feuchtenegg, Ernst Ritter 202
 Seme, šolski sluga 44
 Serbec, odvetnik 46
 Šfiligoj, dr. Avgust 433
 Sforza, grof Carlo 172, 173, 174, 180, 330
 Siege, ravnatelj gledališča 41
 Sikorski, general Władysław Eugeniusz 357
 Simonović 319
 Simović, general Dušan T. 336, 349, 350, 351,
 352, 353, 354, 355, 356, 387, 388, 506
 Sinjavski 485, 488
 Sinovjev 62
 Slanc, študent 78
 Slomšek, Anton Martin 25
 Sluga, dr. 392
 Smiljanić, general Krsta 223, 353
 Smith, general Arthur 341
 Solženicin 442
 Sonnino, Sidney Costantino 171
 Spaho, dr. Mehmed 329, 333, 334, 465
 Spalajković, Miroslav 57
 Spoletski, vojvod 181, 182
 Srdić, major 446
 Srebren, Božo 54
 Stakić 339, 352, 353, 355
 Stalin, Josip Visarionovič 196, 201, 235, 281,
 347, 375, 376, 377, 383, 419, 426, 430, 442,
 459, 463, 477, 482, 487, 488, 521
 Stamol, zobozdravnik 54
 Stanojević, Aco 329
 Stante, Jernej 404
 Starčević, dr. Ante 301, 464, 467
 Steed, Henry Wickham »Stickum« 177, 303,
 327
 Stefanović 18, 19
 Stefanović, Božidar 507
 Stepanović, vojvoda Stepa 89
 Stojadinović, dr. Milan 326, 329, 331, 332,
 333, 338
 Stojanović, Aco 329, 332
 Strišek, France 446
 Strmšek, Pavel 54
 Ströhm, Carl Gustaf 468
 Strossmayer, Juraj 464
 Stürgkh, grof Karl von 200
 Suchert, Kurt Erich 182
 Supilo, Franjo 19, 176, 204, 290
 Suppanz, Hans 246
 Svačić, Petar 285
 Svejzić, ustaš 460
 Šalamun, dr. 392
 Šeper, Franjo 459
 Šnuderl, dr. Makso 42, 238, 259, 260, 503
 Štefánik, Milan Rastislav 150, 152
 Šturm, poročnik 148
 Šuklje, Fran 192
 Šumneković, Radovan 507
 Šusteršič, dr. Ivan 173, 192
 Švajncar, Janez J. 151, 238, 249
 Švigelj, dr. Anton 415

T

Tankosić, major 89
 Tavčar, Josip 192, 193
 Teokarević 263

Teuchert, podpolkovnik baron 115, 116, 118, 139, 215
 Teufel, Oskar 202, 207
 Thaler, Anton 27, 270
 Thaler, Franjo 28, 36, 229, 267, 268, 271
 Thaler, Micka 28, 271
 Thaler, Mihael 270
 Thomas, Georg 495, 496, 499
 Tisserant, kardinal 181
 Tito, Josip Broz 35, 48, 49, 174, 281, 283, 359, 360, 416, 417, 418, 419, 441, 442, 443, 448, 460
 Tittoni, Tomaso 60
 Tomas, dr. Ivan 455
 Tomič (roj. Thaler), Melita 403
 Topalović 465
 Toplak, Jakob 53, 54
 Trdina, Janez 31
 Trenk, baron 370
 Tresckow, Herrmann K. R. H. von 493, 509
 Tribnik, prof. nadporočnik 110, 111
 Trifunović 92
 Triller, Karel 192
 Trumbić, dr. Ante 168, 176, 177, 204, 330
 Tschebull, odvetnik 47
 Tschirschky und Bögendorff, Heinrich Leonhard von 59
 Tupikov, Vasilij Ivanovnič 383
 Turkalj, Josip 460
 Turkusch, Josef 270
 Tverdohlebov 485
 Tvrtko I. Kotoromanič, Stjepan 286

U

Ude, Lojze 250
 Ullmann, polkovnik 240, 242

V

Vaculik 485
 Vasić, polkovnik 19
 Vauhnik, Franc 244
 Vauhnik, Viktor 396, 397, 398
 Vauhnik, Vladimir (moj brat) 125, 126, 226, 267, 280, 281, 333, 334, 335, 336, 342, 343, 345, 348, 349, 354, 355, 356, 366, 367, 369, 371, 372, 373, 374, 375, 377, 379, 383, 384, 385, 387, 388, 402, 403, 407, 408, 409, 410, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510

Verstovšek, dr. Karel 38, 239, 240, 242, 252
 Vesenjāk, Ivan 39
 Vesnić, Milenko Radomar 330
 Vigouroux, major 320, 321
 Viktor Emanuel II., kralj 67, 84
 Viljem II., cesar 13, 16, 17, 18, 62, 63, 64, 65, 68, 75, 84, 165, 208, 369, 379, 475
 Vladyka, kadet 114, 115
 Voglar, dr. 239
 Volčič, jurist 68, 78
 Volkmer, Leopold 273
 Vondraček, Marija 319
 Vračko, župnik Evald 229, 230, 232
 Vraz, Stanko 31
 Vrbanjščak, Janko 260

W

Walson, W. 272
 Wastian, vsenemec 46
 Watson, Seton 303
 Weizsäcker, Ernst Freiherr von 505, 508
 Wellebil, Karl 269
 Wendel, Hermann 303
 Wilson, sir Henry 341
 Wilson, Thomas Woodrow 73, 171
 Windischgrätz 500
 Windischgrätz, Alfred 498

Z

Zadravec, Matija 260
 Zaharija, papež 516
 Zeilhofer, Benedikt 245
 Zicconi, general 151
 Zita, cesarica 201
 Zupančič, Beno 250
 Žagar, prof. 32
 Žebot, Franjo 244
 Žerjav, dr. Gregor 265
 Živković, Petar 307, 309